

Sarvajanik Karyakram

Date : 29th November 1984
Place : Mumbai
Type : Public Program
Speech : Marathi
Language

CONTENTS

I Transcript

Marathi	02 - 15
English	-
Hindi	-

II Translation

English	-
Hindi	16 - 28
Marathi	-

ORIGINAL TRANSCRIPT

MARATHI TALK

सत्याच्या शोधात असणाऱ्या सर्व मंडळींना आमचा नमस्कार !

आजचा विषय आपल्याला ह्यांनी सांगितला आहे की, प्रपंच आणि सहजयोग यांचा काय संबंध आहे? तो मी सांगितला पाहिजे. पहिल्यांदा शब्द 'प्रपंच' हा काय आहे तो आपण पाहिला पाहिजे. 'प्र' आणि 'पंच'. 'पंच' काय तर आपल्यामध्ये जी पंचमहाभूते आहेत त्यांनी निर्माण केलेली परिस्थिती. पण ती 'प्र' लावून त्याचा अर्थ दुसराच होतो. 'प्र' म्हणजे ह्या पंचमहाभूतांमध्ये ज्यांनी प्रकाश पडला आहे तो प्रपंच.

'अवघाची संसार सुखाचा करेन' असे जे म्हटले आहे ते सुख प्रपंचातच मिळायला पाहिजे. प्रपंच सांगून परमेश्वर मिळविता येत नाही. पुष्कळांची अशी कल्पना आहे की, योग म्हटला म्हणजे कुठे तरी हिमालयात बसायचे आणि गारठून मरायचे. हा योग नव्हे. हा हट्ट आहे. हट्टच नव्हे तर थोडासा मूर्खपणाच आहे. ही जी कल्पना लोकांनी धर्माबद्दल केली आहे ती अत्यंत चुकीची आहे. विशेषकरून महाराष्ट्रामध्ये जेवढे संत-साधू होऊन गेले. त्या सगळ्यांनी प्रपंच केला फक्त रामदासस्वामींनी प्रपंच नाही केला. पण प्रत्येक दासबोधातून प्रपंच वाहतो आहे. 'प्रपंच काढून कोणी परमेश्वर मिळवू शकत नाही' हे त्यांचे वाक्य अनेकदा आले आहे. प्रपंचातून उठून आपण परमेश्वर मिळवायचा ही कल्पना बरेच वर्षांपासून आपल्या देशात आलेली आहे. त्याला अनेक कारणे आहेत. कारण बुद्दाला उपरती झाली, तो संसार सोडून बाहेर गेला आणि त्याच्यानंतर त्याला आत्मसाक्षात्कार झाला. पण तो जेव्हा संसारात होता तेव्हाही त्याला उपरती झाली नसती अशी गोष्ट नाही. समजा आम्हाला दादरला जायचे आहे. तेव्हा आम्ही सरळ, धोपट मार्गाने तेथे पोहचू शकतो, पण जर आम्हाला इथून भिवंडीला जायचे आहे, मग तिकडून आणखी पुण्याला जायचे, आणखीन फिरून चार ठिकाणी मग परत आम्ही दादरला येऊ शकतो म्हणजे रस्ता एक सरळही असू शकतो आणि दुसरा जो रस्ता आहे तो खूप फिरून फिरून आला म्हणजे तो काही खरा मार्ग नव्हे. त्यावेळी त्याला सांगायला कोणी नव्हते. मार्ग सुगम करायला कोणी नव्हते म्हणून ते दुर्गम मार्गाने गेले. जे सुगम आहे ते दुर्गम करून घेतले. म्हणून आपण दुर्गम करून घ्यायचे काय? अत्यंत सुगम आहे ते सगळ्यांनी सांगितले आहे की, सहज आहे. 'सहज समाधी लागो' सगळ्या संत-साधूंनी सांगितले की, 'सहज समाधी लागो.'

कबीरांनी लग्न केले होते. नानकांनी लग्न केले होते. जनकापासून आतापर्यंत परंपरागत जेवढे काही मोठे मोठे अवधूत झाले. सगळ्यांची लग्ने झाली होती आणि त्यानंतर बरेच असे होते ज्यांनी लग्न नाही केले परंतु 'लग्न संस्था ही चुकीची आहे किंवा ज्याला आपण प्रपंच म्हणतो ते चुकीचे आहे' असे कोणी म्हटलेले नाही. तेव्हा सर्वप्रथम आपण डोक्यातून ही कल्पना काढून टाकली पाहिजे की जर योग मार्गाला तुम्ही आले तर तुम्हाला प्रपंच सोडावा लागेल. उलट प्रपंच जर करायचा असेल तर सहजयोगात जरूर या.

सुरुवातीला दादरला आम्ही जेव्हा सहजयोग सुरू केला तेव्हा प्रपंचाची गाऱ्हाणी किंवा प्रपंचाच्या कटकटी

घेऊन लोक माझ्याकडे येत होते. माझी सासू ठीक नाही, माझा नवरा ठीक नाही, माझी बायको ठीक नाही, माझी मुले ठीक नाहीत अशा रीतीने प्रपंचातील सगळे लहान लहान जे काही त्यांना प्रश्न होते त्यासाठी ते सहजयोगात येतात. सुरुवात अशीच होते. आपण देवळापर्यंतसुद्धा प्रपंचाच्या त्रासाला कंटाळून किंवा प्रपंचाच्या दुःखाला निवारण करण्यासाठी म्हणून जातो आणि परमेश्वराकडेसुद्धा हेच मागत असतो की, 'बाबा, माझे घर ठीक राहू दे. माझी मुले-बाळे ठीक राहू देत. आमच्या घरात सुखाचा संसार होऊ देत. सगळे आनंदाने नांदले म्हणजे झाले.' इथपर्यंत मनुष्याची कोती वृत्ती आहे. ती नसती तर पुढचे जमणार नाही. पहिल्या पायरीशिवाय दुसऱ्या पायरीवर तुम्ही येऊ शकत नाही. तर सगळ्यात मोठी सहजयोगातील पायरी म्हणजे प्रपंच हा पाहिजे. आम्ही संन्याशाला आत्मसाक्षात्कार देऊ शकत नाही...देऊ शकत नाही. काय करणार? पुष्कळदा करून पाहिले, पण जमतच नाही. मग त्याला सांगायचे की, 'बाबा, तू हे कपडे बदलून ये, मग तुला आम्ही आत्मसाक्षात्कार देऊ.' जे जमतच नाही त्याच्याबद्दल उगीचच आपण मोठेपणा कशाला करायचा? त्याला कारण असे की, आपण जे कपडे घातलेले आहेत सन्याशाचे, हे बाह्यातले आहे सगळे. आतमध्ये तुम्ही संन्याशी झालात का? सन्यस्त हा एक भाव आहे. हा काही कपडे घालून दाखवायचा भाव नव्हे की आम्ही सन्यासी आहोत, आम्ही संन्यास घेतला, आम्ही घर सोडलं, आम्ही ते सोडलं, आम्ही हे सोडलं-हे सांगून जे लोक म्हणतात आम्ही योगमार्गाला येऊ ही स्वतःची दिशाभूल करून घेतात. जर तुम्ही पलायनवादी आहात. जर तुमच्यात इस्केपिझम् (शीलरळी) असले तर त्याला काही इलाज नाही. पण ज्या माणसामध्ये थोडीशी जरी सुबुद्धी असेल तर त्याने विचार करावा की ह्या इथे आम्ही प्रपंचात आहोत. इथून आम्ही निघून जर काही मिळवले तर त्याचा उपयोग काय? समजा एखाद्या जंगलात तुम्हाला घातलय आणि तिथे पाणी नाही आणि तिथे बसून तुम्ही म्हणालात की बघा, 'मी पाणी प्यायल्याशिवाय मेलो किंवा राहतो' तर काय विशेष आहे? पाण्यात राहूनच तुमच्यावर अशी परिस्थिती आली तरीसुद्धा तुम्हाला पाण्याची गरज लागत नाही. तुम्ही पाण्यात राहूनच त्या पाण्यापासून अलिप्त आहात अशी जर स्थिती तुमची आली तर खरा प्रपंच झाला आणि त्याची आज आपल्याला फार गरज आहे अशा प्रपंचाची.

आपल्याला जनकाबद्दल माहीतच असेल. नचिकेताला असं वाटलं हा जनक राजा नुसता आपल्या डोक्यावर ताज धारण करतोय. ह्याच्याजवळ सर्व दास-दासी आहेत, नृत्य, गायन होत राहते आणि हा जेव्हा आमच्या आश्रमात येतो तेव्हा आमचे गुरू त्याच्या पाया कशाला पडतात? हा कसला थोर? तेव्हा गुरूंनी सांगितले, 'बरं बाबा, तू जा आणि बघ हा का थोर आहे?' तेव्हा नचिकेत एकदम त्याच्यासमोर उभा राहिला आणि म्हणाला, 'तुम्ही मला आत्मसाक्षात्कार द्या. माझ्या गुरूंनी सांगितले की, 'तुम्ही आत्मसाक्षात्कार देता. मला द्या.' तेव्हा त्यांनी सांगितले, 'हे बघ, सर्व जगातले ब्रह्मांड मागितले तरी मी देईन, परंतु मी तुला आत्मसाक्षात्कार देऊ शकत नाही. त्याला कारण असे की त्यातले ज्याला तत्त्वच समजले नाही त्याला आत्मसाक्षात्कार देऊ शकत नाही. जो मनुष्य तत्त्व समजून घेईल त्यालाच खरं तत्त्वात उतरवता येते.' प्रपंचाचे तत्त्वच जर 'प्र' आहे आणि प्र म्हणजे प्रकाश आहे. जोपर्यंत तो आपल्यामध्ये जागृत होत नाही तोपर्यंत आपण पंचात आहोत, प्रपंचात उतरलेलो नाही.

नचिकेतनी जेव्हा असा सवाल टाकला तेव्हा त्यांनी सांगितले, 'तू आता माझ्याबरोबर रहा' आणि

आपल्याला त्यांची कहाणी माहीतच आहे. मला परत सांगायला नको. शेवटी त्या नचिकेतच्या असे लक्षात आले की हा मनुष्य, ह्या मनुष्याला कोणत्याच प्रकारची ओढ किंवा फिकीर नाही किंवा त्याच्याबद्दल आत्मीयता नाही. ज्याला आपण संसार म्हणतो आणि हा एक अवधूतासारखा राहणारा मनुष्य आणि फक्त वाटलं तर डोक्यावरील मुकुट काढतो नाही तर आरामात जमिनीवर झोपतो. बादशहा म्हणे! त्याला काही आराम नको. वाटलं तर जमिनीवर झोपेल गाद्या-गिरद्यांवर लोळेल, नाहीतर जमिनीवर म्हटलं तर जमिनीवर राहील असा हा बादशहा आहे. त्याला कशाचीच फिकीर नाही. त्याला काहीच धरलेले नाही. तर मनुष्य प्रपंची आहे. त्या माणसाला आराम किंवा कोणत्याही गोष्टींची, गुलामीची सवय होत नाही. त्याला तुम्ही म्हटले तर तो धोंड्याला अवश्य डोक्याखाली घेऊन झोपेल. धोंडा खाऊन राहील आणि मेजवानी दिली तर मेजवानी खाऊन राहील. त्याला जर विचारले की, 'अरे, आश्रम बनवायचा आहे. तेव्हा काय करायचे?' तो सर्व काही सांगू शकेल. अगदी सिमेंटच्या दरापासून सर्व काही सांगेल. हे कुठे मिळेल. ते कुठे मिळेल. सगळं सांगेल पण आतून त्याबद्दल कोणतीही त्याला पकड नाही. ही तत्त्वाची गोष्ट आपण आधी लक्षात घ्यायला हवी.

नामदेवांनी एक कविता लिहिलेली आहे आणि ती गुरुग्रंथसाहेबमध्ये नानकसाहेबांनी शिरसावंद्य मानून लिहिली आहे. अत्यंत सुंदर आहे. त्याचे मी नुसते वर्णन सांगते. त्या कवितेत असे म्हटले आहे की, 'आकाशात भरारी मारत पतंग उडत आहे आणि एक मुलगा तो पतंग हातात धरून उभा आहे. इकडे-तिकडे धावतो पण त्याचे लक्ष सारे त्या पतंगावर आहे. दुसरे त्यांनी असे सांगितले आहे की, पुष्कळशा बायका पाणी भरून चालल्या आहेत आणि रस्त्यावरून जातांना आपापसात हसत आहेत. काहीतरी थट्टा करीत आहेत, मस्करी करीत आहेत. घरच्या गोष्टी बोलत आहेत. परंतु लक्ष सर्व डोक्यावर असलेल्या हंड्यावर आहे की त्यातील पाणी सांडू नये. नंतर आईवर वर्णन आहे की, आई मुलाला कडेवर घेऊन सर्व काम करते, चूल पेटविते, स्वयंपाक करते. सगळ्या तऱ्हेची कामे करते आणि त्या कामामध्ये कधी वाकते, कधी धावते. काही जमेल ते करावे लागते तिला, पण लक्ष सर्व कडेवरील मुलाकडे असते की मूल पडू नये. तसेच साधु-संतांचे आहे. सर्व करायचे. ज्यांना ज्ञान असते ते सर्व कार्य करीत असतात आणि ते करीत असतांना चित्त त्यांचे आत्म्यावर असते आणि म्हणून जरी ही मंडळी अगदी आपल्यासारखी घर-गृहस्थीची, त्यांना मुले-बाळे असतात. सगळे असतांनासुद्धा त्यांच्यातील जे वैचित्र्य आहे. आपण तत्त्वावर ओळखले पाहिजे त्यांचे वैचित्र्य काय आहे? आणि तोच म्हणजे सहजयोग आहे. ते वैचित्र्य आपल्यामध्ये आल्यावर आपल्यालाही त्याने काय लाभ होतो ते आपण पहिल्यांदा बघतो. किती लाभ किती तोटा. सुरुवातीला सांगायचे म्हणजे असे की परमेश्वर हा सर्वांच्या पलीकडे आहे असे म्हणतात. पुष्कळांना ह्याचा अर्थ लागलेला नाही आणि परमेश्वराच्या गोष्टी आजकालच्या जमान्यात करणे म्हणजे लोकांना असे वाटते की, ह्या बाईला आधुनिक शिक्षण वगैरे काही मिळालेले नाही आणि ह्या काहीतरी जुन्या आजीबाईच्या गोष्टी सांगत बसल्या आहेत, पण परमेश्वर आहे. तो राहणार आहे. तो अनंतात आहे. पण परमेश्वर आपल्याबरोबर प्रपंचात कसा कार्यान्वित होतो हे पाहिले पाहिजे.

सर्वप्रथम म्हणजे कोणताही प्रश्न घ्या आता एखाद्याने येऊन मला सांगितले की समजा माताजी, माझ्या घरी हा त्रास आहे. मला नोकरी नाही किंवा काहीतरी अशा गोष्टी ज्याला म्हणू ज्या अत्यंत क्षुद्र वस्तू आहेत, जड वस्तू

आहेत, त्या गोष्टींबद्दल मला येऊन सांगितले, 'माताजी, हे असे आहे, तसे आहे' आणि थोड्या दिवसांनी तो येतो. सांगतो, 'माताजी, तिकडे ठीक झाले सगळे काही.' पण हे होते कसे काय? हे पाहिले पाहिजे. हे जमते कसे? ही गोष्ट लक्षात घेण्यासारखी आहे. परवा आमची एक शिष्या आहे फॉरेनर, मी शिष्य वगैरे म्हणत नाही. मुलंच म्हणते. दोन्ही मुली आहेत. त्या जर्मनीला एका मोटारीत जात होत्या. जर्मनीत 'ऑटोबान' म्हणून मोठे रस्ते असतात आणि जोरजोराने गाड्या इकडून तिकडे जात असतात. तिने मला पत्र लिहिले की, 'दोन्हीकडून मोठमोठाल्या लॉन्ग्या, मोठमोठाल्या बसेस, मोठमोठाल्या त्याचे ते कारचे डबल लोडर्स असतात ते घेऊन सर्व जात होत्या आणि मध्ये आमची मोटर. माझा ब्रेक फेल झाला आणि माझी गाडीही वॉबलिंग करायला लागली तर मला असे वाटले आता मी गेले. वाचू शकणारच नाही. काही असले तरी एका परिस्थितीत वाचू शकले असते जर ब्रेक तरी बरा असता, तर ते ही जमले नाही.' तेव्हा त्या एकंदर परिस्थितीमध्ये जी तिच्यामध्ये प्रवृत्ती निर्माण झाली, ज्याला आपण इमरजन्सी प्रवृत्ती म्हणतो, त्यावेळी जे तिच्यामध्ये एक विशेष म्हणजे आता सगळं सुटलं आता काही राहिले नाही. शेवटी विनाशाला आलो. तेव्हा शरणागत होऊन तिने म्हटले, 'माताजी, तुम्हीच काय करायचे ते करा. आता मी डोळे मिटते' आणि तिने डोळे मिटले. तिच्या पत्रात असे होते की, थोड्या वेळात मी बघते, माझी गाडी किनाऱ्याला आलेली आहे आणि ब्रेक ठीक झाला. आता माताजींनी काही केलेले नाही. हे तुम्ही बघा. पण होते कसे? की तुमचा जो परिणाम झालेला आहे तो कोणत्या तरी कारणाने झालेला असतो. कारण आणि मिमांसा (कॉज अँड इफेक्ट).

तुमच्या घरामध्ये भांडणे आहेत. समजा त्याला कारण तुमची बायको किंवा तुमची आई किंवा तुमचे वडील. कुणी एक 'अ' असला मनुष्य. त्याचा परिणाम असा की, घरात अशांती आहे. परिणामस्वरूप जे आहे ती म्हणजे अशांती आहे. मनुष्य सर्वसाधारण बुद्धीचा त्या परिणामांशी भांडत असतो. आता मला ह्याच्याशी भांडायचे आहे. मग दुसरे भांडण निघते मग तिसरे भांडण निघते. आता त्याचे जे कारण आहे त्यावर कोण विचार करतो. सूक्ष्म बुद्धीत ह्याचे हे कारण आहे त्या कारणाशी भांडण सुरू झाले की ते कारणच त्याच्याशी भांडायला लागते आणि कारण आणि परिणाम याच्या चक्करात ते असतात आणि दोन्हीही प्रश्न जसेच्या तसे राहून जातात. त्याच्या पलीकडे काही जाऊ शकत नाही आणि प्रपंच खूप कठीण असे सर्व म्हणतात. ह्यावर उपाय काय? ह्याच्यावर उपाय हा आहे की ह्याचे जे कारण आहे त्याच्या पलीकडे गेले पाहिजे. त्याचे जे कारण होते; तिचा ब्रेक तुटला होता. त्या ब्रेकशी ती झुंजत होती. तिच्या गाडीला वॉबलिंग आले होते. त्याच्याशी ती झुंजत होती, पण त्याच्या पलीकडे काही तरी आहे असं जर तिला वाटले असेल तर अशी काही शक्ती आहे आणि त्याला ती शरणागत गेली, त्या शक्तीला तर ती कारणाच्या पलीकडे गेली आणि कारण नष्ट झाले आणि त्याचे परिणाम ही नष्ट झाले असे होते. तुम्ही अविश्वास करा किंवा विश्वास करा. ती गोष्ट होते, पण अंधविश्वासाने होत नाही.

पुष्कळसे लोक माझ्याकडे येऊन म्हणतात, "आम्ही एवढे देवाचे ध्यान करतो पण आम्हाला कॅन्सर झाला. आम्ही एवढे देवळात जातो, सिद्धीविनायकाला रोज जाऊन उभे राहतो. तासन् तास. मंगळवारी तर विशेष करून जातो. तरीसुद्धा आमचे काही भले झाले नाही. ह्या देवाने आमचे भले केले नाही. अशा देवाला आम्ही कसे भजायचे?" कबूल आहे, अहो, अशा देवाला बोलवता? त्याचा आणि तुमचा काही संबंध झाला आहे का?

काही कनेक्शन घडले आहे का? जोपर्यंत तुमचे काही कनेक्शनच नाही तेव्हा तुमचे भले काय होणार? तुमचे टेलिफोनचे कनेक्शन तर जायला पाहिजे! इथे बसून रात्रंदिवस पूजा करता परमेश्वराची! त्या परमेश्वराला ऐकायला आले का तुम्ही काय बोलता ते! वाटेल ते धंदे करा. वाटेल तसे वागले, वागल्यानंतर 'हे परमेश्वरा, तू देतोस की नाही' म्हणून ठिय्या मारून बसले म्हणून परमेश्वराने तुम्हाला कसे द्यायचे? बरं तुमचे काही असले तर तुम्ही जाऊन इथल्या भारतीय गव्हर्नमेंटला जाऊन काहीतरी मागून घ्या. तुम्ही त्यांचे नागरिक आहात. तुम्ही परमेश्वराच्या साम्राज्याचे नागरिक नाहीत. त्याच्या साम्राज्याचे आधी नागरिक व्हा. मग बघा. त्याच्या आधीच परमेश्वर करतो की नाही. आता समजा इथे बसल्या बसल्या तुम्ही जर इंग्लंडच्या राणीला म्हटले, 'आमच्यासाठी हे नाही करत, ते नाही करत.' तिने कशाला करायचे? पण हा तर परमेश्वर आहे. ह्या परमेश्वराने तुमच्यासाठी का करायचे? तुम्ही त्याच्या साम्राज्यात अजून आलेला नाहीत. फक्त त्याच्यावर नुसती दडपशाही, तानाशाही जसे काही नुसता ख्रिशातच बसलेला आहे. नंतर हा ही आपल्याला विचार असेल की आता आम्ही परमेश्वराचे स्मरण करायचे. सुस्मरण म्हटलेले आहे. स्मरण काही म्हटलेले नाही. सुस्मरण करतांनासुद्धा 'सु' आहे की नाही हे पहायला पाहिजे ना! 'सु' म्हणजे काय? जसा 'प्र' शब्द आहे तसाच 'सु' शब्द आहे. 'सु' म्हणजे जिथे मनुष्याचा संबंध होऊन तुमच्यामध्ये मांगल्याचा आशीर्वाद झालेला आहे. तेव्हाच कुठे सुस्मरण होणार. नाहीतर बसले आहेत पोपटपंची करीत. त्याचा परिणाम तरुण पिढीवर होतो. तरुण पिढी म्हणते ह्या परमेश्वराला अर्थ काय आहे? इकडे दोन बुवा आले, पैसे घेऊन गेले आईकडून. तिकडे कोणी गंडा बांधून गेले. चार पैसे घेऊन गेले. अशा परमेश्वराला काय? म्हणून ती बाजू बरोबर वाटते. त्याच्यात जास्त लोक जाणू लागतात. परमेश्वर हा नाही. पण सर्वप्रथम जे चुकलेले आहेत की आमचा परमेश्वराशी काही संबंध आहे का? आमचा त्याच्यावर अधिकार आहे का? आम्ही त्याच्यासाठी काय केले हे नको. पण संबंध करून घ्या.

आता संबंध म्हणजे संबंध करणे. 'सहज' सह म्हणजे तुमच्या बरोबर, 'ज' म्हणजे जन्मलेला. असा तुमच्यामध्ये जो योगाचा, योगसिद्धीचा जो तुमच्यामध्ये हक्काचा भाग आहे तो म्हणजे सहजयोग आहे. तुमच्यामध्ये परमेश्वराने कुंडलिनी म्हणून शक्ती ठेवलेली आहे. तुम्ही तिच्यावर विश्वास करा अथवा करू नका. पण ढोबळ डोळ्याला काही सांगायचे म्हणजे प्रश्नच असतो. विशेषतः आपल्याकडचे जे साहित्यिक आणि वैचारिक लोक आहेत म्हणजे विचारांनी चालणार आणि विचार म्हणजे कोणाकडे धावतील सैरावैरा ते काही सांगता येणार नाही. कोणाचा पायपोस कोणाच्या पायातच नाही, वैचारिक लोकांचा. म्हणून एवढी भांडणे. तेव्हा विचारांच्या पलीकडे जी शक्ती आहे, जिच्याबद्दल आपल्या देशात तर परंपरागत अनादिकाळापासून सांगितलेले आहे तिकडे थोडे तरी लक्ष द्यायला पाहिजे. पण अहंकार इतका आहे वैचारिक लोकांमध्ये की, तिकडे लक्षच द्यायला तयार नाहीत. कदाचित त्यांच्या पोटावर पाय येत असेल पण सहजयोगात आल्यावर पोटावर आशीर्वाद येतो. परमेश्वराशी संबंधित झाल्यावर तुमचे प्रश्न असे सुटतात का? तुम्हाला स्वतःलाच आश्चर्य वाटतं की असे आम्ही केले तरी काय? एवढं परमेश्वराने आम्हाला दिलं तरी कसे? एवढी व्यवस्था झाली तरी कशी? असा प्रश्न विचारून तुम्ही स्वतः स्तंभित होता. ज्ञानदेवांचे तर आपण ऐकलेले आहे. त्यांनी जे वर्णन केलेले आहे ते सद्य स्थितीचे. 'जो जे वांछिल तो ते लाहो' ते सगळं होणार आहे. पण ते करण्यासाठी फक्त कुंडलिनी जागृत आधी

करून घ्या. त्याच्याशिवाय मात्र कोणतीही वचने आम्ही देणार नाही. आश्वासने देणार नाही मिनीस्टर लोकांसारखी. जे आहे ते आपल्याच भाषेत, आपल्याच तऱ्हेचे बोलते. काही साहित्यिक बोलत नाही. जसे आई घरगुती बोलते तसे मी तुम्हाला समजावून सांगत आहे. आपल्यामध्ये ही शक्ती, ही संपदा आहे. ती मिळवून घेतली पाहिजे. तुम्ही प्रपंचात गुरफटला असे म्हणता. गुरफटले म्हणजे काय? हाच आपण विचार केला, 'अहो, आता मी खूप गुरफटलो आहे.' गुरफटले म्हणजे कसले गुरफटले तर हे की नसत्या गोष्टींचे मला जास्त महत्त्व झालेले आहे. आता म्हणजे माझे महत्त्व आहे. मला नोकरी मिळालीच पाहिजे. नोकरी का मिळत नाही कारण बेकारी जास्त आहे. बेकारी का जास्त आहे तर फार बेकार वाढले म्हणून. ते वाढतच जाणार. ह्या कारणापलीकडे जायचे कसे? त्याला इलाज हा आहे की, ही जी शक्ती सगळीकडे वास करते त्या शक्तीचे आव्हान किंवा अवलंबन केले पाहिजे.

सर्वात प्रथम ही शक्ती आपल्या मूलाधार चक्रावर आहे. मूलाधार चक्रामध्ये ही शक्ती येते. ती प्रपंचामध्ये कार्यान्वित असते. ती बघा. आपले लक्ष तिकडे असायला पाहिजे आणि विचार हा केला पाहिजे. सर्वप्रथम मूलाधारामध्ये असलेली ही कुंडलिनी शक्ती गणेश कृपेने तेथे बसलेली आहे. आता ह्या महाराष्ट्राला फार मोठे वरदान आहे म्हटले पाहिजे. श्री गणेश येथे. येथे अष्टविनायक बसलेले आहेत. हा तुमच्यासाठी फार मोठा परमेश्वराने उपकार दिला आहे. त्याच्यामुळे महाराष्ट्रात फार मोठा सहजयोग जमतो मला. गणेशाची जी खोली आणि सखोल त्याचे तुमच्यावर आवरण आहे. ह्या आवरणाने खरोखरच मला खूप मदत झाली आहे. तर श्री गणेशच तुमच्या मूलाधार चक्रावर बसला आहे. आता एखादा डॉक्टर असला तर आपल्या घरी एक फोटो लावून ठेवेल गणेशाचा वाटले तर एक देऊळ ही करेल. तिथे जाऊन नमस्कारही करेल. पण त्या गणेशाचा आणि डॉक्टराचा काही संबंध आहे का? तो म्हणजे त्याच्या लक्षात कधी येणार आहे आणि तो ते मान्य ही करणार नाही. पण गणेशाशिवाय डॉक्टरसुद्धा काही नाही. आता ही गणेश शक्ती तुमच्यामध्ये वास करते. त्या गणेश शक्तीमुळे आपल्यामध्ये जी मुलेबाळे होतात ती सर्वथः गणेश शक्तीमुळे होतात. आता हा विचार करा की एक आई आणि एक वडील यांचे चेहरेमोहरे जसे आहे तसाच त्यांचा मुलगा जन्माला येतो. हजारो लोक करोडो लोक ह्या देशात तसेच इतर देशातसुद्धा, पण प्रत्येकाचा मुलगा आणि मुलगी एकतर आई-वडिलांवर किंवा त्यांच्या आजी-आजोबांवर कुणावर तरी, कुटुंबातील कोणाच्या तरी चेहऱ्यामोहऱ्यावर जातो. तर ह्याचे जे चलन आहे ते कोण करते? तर आपल्या घरामध्ये जर गणपती असला तर हे आपले एक कर्तव्य आहे की त्याचे जे इनोसन्स आहे त्याची जी अबोधिता आहे ती आपण स्वीकार करायला पाहिजे. ती अबोधिता आपल्यामध्ये आली. घरामध्ये लहान मुले असतात. लहान मुले म्हणजे किती अबोध. त्यांच्यासमोर आपण शिव्या देतो, वाईट शब्द वापरतो अशा वातावरणात त्यांना वाढवितो. जिथे सगळं अमंगल आहे. त्यांना वाटेल ते करून देतो किंवा त्यांच्याकडे लक्षच देत नाही. ते घरातले गणपती! त्यांच्या संवर्धनात, त्यांच्या संगोपनात आपले लक्ष नाही.

आजकाल इंग्लंडमध्ये मी बघते की ८० वर्षांच्या बायकासुद्धा लग्न करतात. तेव्हा आता काय बोलावे? ते समजत नाही आणि तिथले इथे आणू नका. म्हणजे मिळवले. ती घाण तिथेच राहू द्या. जे सडत आहे ते तिथेच सडू दे. तुम्ही इकडे घेऊन येऊ नका. 'अति शहाणे त्याचे बैल रिकामे' आहेत. तेव्हा त्यांची अवकृपा आपल्यावर

झाली नाही पाहिजे. आधी हा निश्चय केला पाहिजे. जर तुम्हाला आपले प्रपंच टिकवायचे, हे सगळं मला सुशिक्षित लोकांना सांगायचे आहे बरं का! शिक्षित नव्हे. तर हाच श्री गणेश आपल्यामध्ये बसून आपल्या मुलांचे संगोपन करतो. पहिल्यांदा जनन, नंतर संगोपन आणि ते जे मुळात गणेश आहेत ते सगळ्या घराला, घरातल्या लोकांना आनंद देतात. एक घरात मूल जन्मले तर किती आनंद होतो आपल्याला आणि त्या मुलापासून किती तरी आनंदाच्या लहरी आपल्या घरात पसरत असतात पण एखाद्या घरात मूल नसले की कसं ओकं ओकं वाटतं. त्याच्यामध्ये असे वाटते की ह्या घरात येऊच नये. कारण तिथे किलबिल नाही मुलांची, त्यांचे हसणे नाही, ते खिदळणे नाही, त्या खोड्या नाहीत. त्याला काही माधुर्य राहत नाही त्या घरात. कारण आजकाल जमाना दुसरा झालेला दिसतो आहे. कारण जितके देश श्रीमंत आपण म्हणतोय ते काय त्या देशामध्ये मुलं नाही. मायनस! त्यांची लोकसंख्या घटत चालली आहे आणि आपल्या भारतवर्षाला लोकसंख्या वाढत आहे. म्हणून 'वाईट आहे तुमचा भारत.' तुमच्या देशाची लोकसंख्या वाढली नाही पाहिजे. कबूल, पण सांगायचे असे की, मुलं आज जन्माला येतात, त्यांनाही डोके असते. ते त्या देशात जन्माला येणार नाहीत, जिथे रोगट नवरा-बायको डिवोर्स देतात आणि मुलांना मारूनही टाकतात. ते आमच्या नशिबीच आहे कारण ह्यांच्या आई-वडिलांना मुलांच्याबद्दल जी आस्था, जे प्रेम आणि जी सुबुद्धी आहे ती ह्या लोकांमध्ये मुळीच नाही. तुम्हाला आश्चर्य वाटेल की, ह्या लंडन शहरामध्ये एका आठवड्यामध्ये दोन मुले आई-वडील मारून टाकतात. ऐकावे तेवढे थोडेच. मला तर शॉकच लागत असे. अहंकारात इतके डुबलेले आहेत लोक की त्यांना ह्याचे काहीच वाटत नाही. तिथे गेल्यावर कळले की इथला माणूस किती चांगला आहे. इथले टेलिफोन ठीक नाही. कबूल. माईक ठीक नाही, कबूल, हे ठीक नाही, कबूल. पण माणसे ठीक आहेत. पण ते जे ठीक आहे त्या ठीकपणामध्ये जे गहनातले गहन आहे ते गणेश तत्त्व आहे. आणि ज्या घरामध्ये गणेश तत्त्व ठीक नसेल तर तिथे सर्वच चुकलेले आहे. जिथे मुलं वाईट मार्गाला लागलेली आहेत त्याचा दोष मी आई-वडिलांपेक्षा समाजाला देते. आजकाल आई नोकरी करते, वडील नोकरी करतात, तरीसुद्धा जितका वेळ तुम्ही आपल्या मुलांबरोबर घालविता ते किती गहन आहे हे पाहिलं पाहिजे.

आता ह्या सहजयोगात आल्यावर काय होते ते पाहिले पाहिजे. सहजयोगात गणेशशक्ती जागृत होते ती कुंडलिनीमुळे. तेव्हा सर्वप्रथम मनुष्यामध्ये सुबुद्धी येते. आपण त्याला विनायक म्हणतो. तो सगळ्यांना देणारा आणि खरोखर सुबुद्धी! मी अशी मुले पाहिलेली आहेत ज्यांना माझ्याकडे लोक घेऊन आलेली आहेत. वर्गात 'ढ' आहे, नुसता शहाणपणा करतो, मास्तरांना बोलतो. मी त्याला विचारले, "अरे बाबा, असे का करतोस?" "मला काही येत नाही. मास्तर मला सारखे बोलत असतात. मग मी काय करणार?" तो 'ढ' मुलगा फर्स्ट क्लासमध्ये पास होतो. असे कसे झाले? तो गणेश आपल्यामध्ये जागृत झाल्यावरच, ती शक्ती आपल्यामध्ये वाहू लागल्यावरच आणि मनुष्यामध्ये तर एक नवीन तऱ्हेचा आयाम एक डायमेशन येते. त्या डायमेशनला आम्ही 'सामूहिक चेतना' म्हणतो. त्या नवीन चेतनेमध्ये ज्या गोष्टी आपल्याला साधारणतः दिसत नाही, उमजत, समजत नाही आणि वळत नाही. त्या सहज होऊन जातात. हा नवा आयाम ज्याला म्हणतात किंवा ही एक जी नवीन चेतनाशक्ती आपल्यामध्ये येते त्या शक्तीच्या दमावर मनुष्य खरा समर्थ होतो. जी मुले ज्यांना आपण म्हणतो बेकार गेली आहेत, काही कामाची नाही आहेत, दारू पितात. आजकाल आपल्याला माहीत आहे ड्रग्स फार सुरु झालेले आहे. कधी आम्ही जन्मात चरस म्हणजे काय पाहिले नव्हते. असे कळले आहे की शाळेतच चरस

विकतात. ह्या सर्व मूर्खपणाच्या कल्पना सुबुद्धी नसल्यामुळे येतात. ती सुबुद्धी जागृत झाल्याबरोबर जो चरस पितो तो इंग्लंड किंवा अमेरिकेमध्ये, तो सोडून शहाणे झाले. ही सहजयोगाची शक्ती आहे.

मुलांमध्ये अदब आहे. अत्यंत अदब आहे. प्रत्येक घरामध्ये मी बघते आजकाल अदब नाही कारण आई-वडील आपापसात भांडतात, फाडफाड बोलतात. मुलांचा मान ठेवत नाही. मुलांना वाटेल तसे वागवायचे मग मुले ही तशीच. मग मुले ही तशी प्रतिकृती जी आई-वडिलांची. तेसुद्धा त्यांना फाडफाड बोलतात. सहजयोगात आल्यावर आई-वडिलांची कुंडलिनी जर जागृत झाली, जर मुलांची जागृत झाली तर मुले अत्यंत निमूटपणे आदराने वागतात. पहिल्यांदा अदब जागृत होते. कोणाला म्हटले की, अदब जागृत होणार नाही, पण सहजयोगाच्या ह्या कुंडलिनी जागृतीने पहिल्यांदा मनुष्यामध्ये आदर येतो. हळूहळू आपल्या देशामधून आदर फक्त एखाद्या सत्ताधिकाचा करायचा अशी प्रथा पडत चाललेली आहे. पण खरी सत्ता ही गणेशाची आहे. त्याची सत्ता ज्याच्याजवळ असेल त्याच्याच पायावर गेले पाहिजे. त्यांनी गणेशालाच आपल्यामध्ये जागृत केले पाहिजे. फार फरक आहे. ते म्हणजे असे की, आजकाल पुरुषांची दृष्टी फार फिरायला लागली आहे. चंचल होते, आज्ञाचक्र धरले जाते. वेड्यापिशाच्यासारखे बघत राहायचे इकडे तिकडे. तसे बघा, आजकाल बघ्यांची रेलचेल आहे. महाराष्ट्रातसुद्धा सुरू झाले आहे. आमच्यावेळी आम्ही जेव्हा छोटे होतो तेव्हा शाळा, कॉलेजमध्ये शिकत होतो तेव्हा आम्ही असे बघे बघितले नव्हते. आता नवीन एक आधुनिक लोक आहेत. बघे जे आपले डोळे नुसते फिरवित असतात. त्याने किती आपली आतली शक्ती नष्ट होत आहे आणि त्याच्यामध्ये कोणताही आनंद नाही. जॉयलेस परसुट म्हटले पाहिजे. ज्याच्यामध्ये आपले डोळे घालायचे आणि डोळे फिरवीत राहायचे सारखे. इकडे बघ, तिकडे बघ, तिकडे बघ. म्हणजे जाहिराती बघायच्या. एखादी जाहिरात राहिली की त्यांना असे वाटते की, आपले काही चुकले की काय? पाप केले. मग परत डोळे फिरवून ती जाहिरात वाचायची. प्रत्येक गोष्ट पाहिलीच पाहिजे. हे सर्व नाहीसे होऊन, सहजयोगाने एकाग्र दृष्टी येते. अशी दृष्टी वाढत गेली की गणेश शक्ती जास्त जागृत होते. त्याला 'कटाक्ष निरीक्षण' म्हटलेले आहे. उगीच कटाक्ष कुठे पडला तर कुंडलिनी जागृत होणार. कोणाकडे तुम्ही बघितले तर त्याच्यामध्ये नुसते पावित्र्य आलेच पाहिजे. इतके पावित्र्य डोळ्यामध्ये येऊन जाते की केवळ हे गणेशाचेच काम आहे आणि हाच गणेश आपल्या घरात नांदत आहे. आपण आपल्यातला गणेश पुरता ओळखला नाही. जर ओळखला असता तर आपण पावित्र्याला धरून जे पवित्र आहे ते आपण केले असते. पण आपण आपल्या गणेशाची पूजा केली तर काय हरकत आहे? आपल्या घरात मुले आलेली आहेत. त्या गणेशाला बघा. त्यांना पूजनीय करा आणि तुमच्यातला गणेश तुम्ही जागृत करा. पण सहजयोगाचे वैशिष्ट्य असे आहे ते सहजच होते. त्याला काहीही करावे लागत नाही.

कुंडलिनी शक्ती जागृत झाली म्हणजे सहजच ती गणेश शक्ती आपल्यामध्ये जागृत होऊन मनुष्यामध्ये सुबुद्धी येऊन त्याचे सगळे काही कारण एक विशेष होऊन जाते. आता साहित्यिक लोक जर असतील तर ते कदाचित असे म्हणतील, 'माताजी, काही भ्रामक गोष्टी सांगतात.' तुम्हाला आश्चर्य वाटेल की अहमदनगर जिल्ह्यामध्ये दहा हजार लोकांनी दारू सोडलेली आहे. दहा हजार लोकांनी! मी काही 'दारुबंदी करा' असे म्हणत नाही. मी काहीच म्हणत नाही. तुम्ही काही असले तरी या आधी. आधी तुम्ही या कसे तरी! आल्यावर तुमचा दिवा पेटवून

ध्या! दिवा पेटला की त्यात काय दोष आहे ते तुम्हाला दिसणार. जोपर्यंत दिवा पेटणार नाही तोपर्यंत साडीला काय लागले ते तुम्हाला दिसणार नाही. जर दिवा पेटला तर तुमच्या नजरेस येईल की आपले काय चुकलेले आहे आणि तुम्हीच तुमचे गुरू होऊन जाल आणि स्वतःला बरे करून घ्याल. स्वतःला पवित्र करून घ्याल आणि जे लोक पवित्र असतात त्यांच्या आनंदाला पारावार राहत नाही.

त्यांनी सांगितले, 'मस्त हुए तो क्या बोले' मस्तीत आलोय आम्ही. त्या मस्तीत आम्ही बोलायचे तरी काय? अशी स्थिती होऊन जाते. पवित्रता आनंददायी आणि आनंददायीच नाही तर संबंध व्यक्तित्वाला एक त्याचा सुगंध येतो आणि असा मनुष्य कोठेही उभा राहिला तर लोक म्हणतील 'आहे बुवा, काही विशेष आहे या गृहस्थामध्ये.' त्याच्या चेहऱ्यावरून दिसतंय. त्याच्या एकंदरीत वागण्यावरून दिसतंय. त्याच्या बोलण्यावरून दिसतंय की हा मनुष्य काही विशेष आहे. ज्यांना विशेष नाही व्हायचे त्यांच्यासाठी सहजयोग नाही. ज्यांना विशेष व्हायचे आहे त्यांच्यासाठी आहे कारण तुम्ही आहातच विशेष. तुमच्यात हे सगळं काही विविध आहे, ते तुम्हाला मिळवायचे आहे. ज्यांना विशेष व्हायचे आहे त्यासाठी त्या प्रपंची लोकांसाठी प्रपंचात राहणाऱ्या लोकांसाठी सहजयोग आहे. ज्यांना काही व्हायचे नाही, आम्ही अत्यंत ठीक आहोत. 'आम्हाला काहीच नको माताजी.' बरं, नमस्कार! तुमच्यावर आम्ही जबरदस्ती करू शकत नाही. अहो, तुम्हाला पूर्ण स्वातंत्र्य मिळवायचे असेल तर तुमची स्वतंत्रता आम्हाला बघायची आहे. जर तुम्हाला नरकात जायचे असेल तर जा व्यवस्थित आणि जर सहजात यायचे असेल तर या. बाकी आम्ही तुमच्यावर जबरदस्ती करू शकत नाही.

तेव्हा सर्वात पहिल्यांदा आपल्या प्रपंचामध्ये सुखाचे निधान म्हणजे मूल, हे ठीक. इथपासून त्या मुलाच्या जन्मापासून गरोदर बाईच्या त्रासापासून सगळ्यापासून सुटका होऊन एक उत्तम मुलगा जन्माला येतो आणि आजकाल मी पाहिले आहे जी मंडळी पार झालेली आहेत, त्यांच्यापासून जी मुले जन्माला येतात, ती जन्मल्यापासूनच पार असतात. म्हणजे केवढे मोठे आत्मपिंड जन्माला यायचे आहेत. सगळे मी बघते इथे कोण असा माई का लाल आहे जो आमच्या आत्म्याला धरून ठेवतो आहे. अहो, अशा तशा माणसाच्या घरी साधु-संत जन्माला येत नाहीत. असे मोठे मोठे आत्मपिंड आज जन्माला येणार आहेत आणि त्यासाठी अशा लोकांची गरज आहे. त्यांचे प्रपंच हे खरोखर प्रकाशित आणि असे प्रकाशित प्रपंच करण्यासाठी तुम्ही सहजयोग घेऊन आपली कुंडलिनी जागृत करून घ्या.

ते झाल्यानंतर दुसऱ्या चक्रावर ज्याला आम्ही स्वाधिष्ठान चक्र म्हणतो, प्रपंचामध्ये फार लाभते. स्वाधिष्ठान चक्राचे पहिले कार्य हे आहे की, तुमची गुरुशक्ती वाढते. घरामध्ये मी पाहिलेले आहे की, वडील म्हणजे काहीच नाही. आई म्हणजे काहीच नाही. लहान लहान मुले जी ५-६ वर्षांची ती विशेष आहेत. आजकाल मी बघते बाजारात गेलो तर आमच्या म्हाताऱ्या बाईंना साडी घ्यायचा प्रश्नच आहे. सर्व साड्या तरुण मुलींसाठी. म्हाताऱ्या लोकांसाठी काही साड्या-बिड्या बनवायची पद्धतच राहिली नाही. पूर्वीच्या काळी म्हाताऱ्या लोकांजवळ पैसे असायचे त्यांच्यासाठी सर्व काही असायचे सगळे! आता म्हाताऱ्या लोकांना कोणी विचारतच नाही. त्यांच्यासाठी एखादी साडीदेखील घ्यायची व्यवस्थित लग्नासाठी ती मिळणे कठीण. तर ते काय आहे ती गुरुशक्ती आपल्यामध्ये येते तेव्हा हे म्हातारपण, वयोवृद्ध आपण झालेलो आहोत, त्याच्यातील जी तेजस्विता

आहे ती जागृत होते. त्याने एक मोठा मनुष्य बघतो की आपले वडील मूर्खासारखे वागतात. आपली आई मूर्खासारखी वागते. तिला काय करायचे त्याचे ताळतंत्र नाही. अशिक्षित आहे. भ्रमरासारखी वागते. बाहेरून लोक आले की त्यांच्यासमोर कसे बसायचे ते तिला येत नाही. सारखी ओरडत असते. सारखे लक्ष आपले तिच्या किल्ल्यांकडे नाही तर जात-पात घेऊन त्याच्यावर भांडणे. कोकणस्थचे लग्न कोकणास्थाशीच होणार, देशस्थाचे लग्न देशस्थाशीच झाले पाहिजे. त्यातल्या त्यात पोट जातीतल्या पोट जातीतच झाले पाहिजे नाही झाले तर सासू ओरडते. हे जे सर्व प्रकार आहेत म्हातारपणाचे ते जाऊन त्या म्हातारपणाची एक तेजस्विता आहे. झिंदाबाद आपल्या गौरवात असा मनुष्य उभा राहिला म्हणजे तुम्हाला वाटते आमच्या वडिलांना झाले काय? पूर्वी दादाजी कोंडदेव वगैरे पद्धतीचे लोक होते तेच लोक येऊन उभे राहिले का? असे वाटायला लागते आणि त्यांच्यासमोर आपल्या माना झुकतात.

मग तरुण मंडळींमध्ये आज जी विशेष खळबळ चाललेली आहे. उठल्यासुटल्या घटस्फोट. बायकोशी पटत नाही, आईशी पटत नाही, वडिलांशी पटत नाही. घरात राहतात परत घर सोडून बाहेर जायचे. लहान-सहान गोष्टीवरून भांडण-तंट्टे ह्या असल्या गोष्टी चालतात. नोकऱ्या नाहीत, पैसे नाहीत. व्यसने लागलेली. सर्व तऱ्हेने आजची तरुण पिढी एका मोठ्या संक्रमण कालामध्ये पदार्पण करीत आहे. त्यांची पार्श्वभूमी फार मोठी आहे. मी सांगते, महाराष्ट्राची पार्श्वभूमी तर फारच मोठी आहे पण ते सगळे विसरून हे वाचायचे नाही. ऐकायचे नाही. आता संगीताचेच केवढे मोठे ज्ञान आहे महाराष्ट्रात. संतांचे केवढे ज्ञान आहे. आपल्या महाराष्ट्रात. पण पुस्तके कोण वाचतो? काहीतरी घाणेरडी पुस्तके रस्त्यावरून घ्यायची. ती वाचायची. काहीतरी अत्यंत कृत्रिम आणि सुपरफिशल अशा रीतीने आजची तरुण पिढी चालली आहे. त्या तरुण पिढीला असे ठेवले तर वाऱ्यावर भिरवून टाकली जाईल. काही कामाची राहणार नाही. मला विचारा तुम्ही. मी अमेरिकेला गेले होते. तर ६५% पुरुष बेकार गेलेले आहेत. तिथले जे लोक आहेत आता त्यांना ही भीती बसलेली आहे. तिथे एड्स म्हणून आजार झालेला आहे. त्या सर्व तरुण लोकांना प्रश्न खात सुटला आहे आणि त्यांना समजत नाही की ह्या आजारातून निघायचे कसे? त्याला कारण असे की, ह्याच्यात काय वाईट आहे? हे केले तर काय वाईट आहे? हो असतील. रामदास स्वामी पुराणातील वांगी पुराणात ठेवा. आम्हाला काय करायचे? आम्ही आता मॉडर्न झालो. निघालो मोठे मॉडर्न व्हायला. पण ते मॉडर्न होऊन कुठे गेले ते जाऊन बघायला पाहिजे ना? त्या देशात जाऊन बघा त्या तरुणांची काय स्थिती आहे ती. जर तुम्ही नॉर्वे, स्वीडन देशात जाऊन बघितले, आपले इथले साहित्यिक तिथे जाऊन खर्डेघाशी करताहेत. तिथे जाऊन बघायला पाहिजे. तिथले तरुण लोक रात्रंदिवस हाच विचार करीत असतात की आम्ही कशाप्रकारे आत्महत्या करावी? एकच विचार आहे त्यांच्या डोक्यामध्ये की आत्महत्या हाच आम्हाला एक मार्ग आहे, पण वाऱ्यावर विरून जाणारे लोक आहेत. तसले मॉडर्न व्हायचे असेल तर आमचा नमस्कार! पण जर तुम्हाला आतल्या शक्तीवर उभे राहायचे असेल त्याच्यावर जी इमारत बांधायची आहे कारण तुम्ही विशेष आहात. तर मात्र तुमचे जरासे वागणे चाललेले आहे ते थोडे थांबवायला लागेल. थोडे शांत होऊन विचार केला पाहिजे. हे जे वेड्यासारखे धावत सुटले आहेत ती जी रॅट-रेस आहे. त्याच्यात मी धावतो आहे का? एक मिनिट शांत उभे राहून विचार केला पाहिजे की आमचा वारसा काय आहे? अहो, बापाचे जर एक एवढेसे चिरपुट जरी राहिले तर मुले जातील कोर्टात भांडायला, पण ह्या देशाची आपल्या देशाची किती मोठी परंपरा आहे.

तिकडे मात्र कोणाचेच लक्ष नाही की ती वाहत चालली आहे. तिथे आम्ही काय फायदा करून घेतलेला आहे. त्याची जाणीव सहजयोगात आल्यावर तरुण मुलांना होते आणि सर्वप्रथम त्यांना कळते की आम्ही आहोत त्याच्यापेक्षा काही तरी विशेष आहोत. मी लहान असतांना माझ्या वडिलांनी मला सांगितले होते. सर्वात पहिल्यांदा त्यांची जागृती झाली पाहिजे कारण जे डाव्या मजल्यावर लोक राहतात कारण सर्व साधु-संत डाव्या मजल्यावर. त्यांना हे माहीत नाही की आम्ही अजून एक मजला पार केला नाही. बाकीच्यांनी, कोणाला हे सांगितले तर हे डोक्यात तरी जाते का? आपली भजनं म्हणायची. टाळ कुटून कुटून म्हणायचे. त्याच्यातले डोक्यात येते की नाही हा विचार नसतो तर ह्या लोकांना कमीत कमी एक मजला चढवला तर त्यांना समजेल की ह्याच्या पलीकडे काहीतरी आहे.

तेव्हा ह्या मानवीय चेतनेच्या पलीकडे एक फार मोठी महान चेतना आहे. जिला ऋतंभरा प्रज्ञा म्हणतात. जी तुम्हाला सहजच सुलभच मिळते. ती मिळो. तुम्ही काय आहात. त्या तिकडे तुमचे आधी दर्शन व्हायला पाहिजे. तुम्ही किती महान आहात! तुम्ही किती मोठे आहात आणि तुम्ही आयुष्याचा जो खेळखंडोबा मांडला आहे तो तुम्हाला शोभतो? किती तुमच्याकडे संपत्ती आहे. तुम्ही काय आपली इज्जत केली. तुम्हाला आपल्याबद्दल काही कल्पनाच नाही. हा विचार थोडासा आपण लक्षात घ्यावा आणि सहजयोगात येऊन आपली जागृती करून घ्यावी. त्याप्रमाणे आजची तरुण पिढी आहे. तीसुद्धा परमेश्वराच्या साम्राज्यात फार सहज उतरू शकते. तरुण लोकांना पार करणे खूप सोपे आहे. खरे पाहिले तर सगळे भोळेपणाने करतात. त्याचे काय आहे भोळेपणाच-एक मुलगा सिगरेट पितो म्हणून मी पितो. चला, त्याने काही विशेष प्रकारचे कपडे घातले तर मी घालतो. त्याच्या पलीकडे काही नाही. निव्वळ भोळेपणा. परंतु कधी-कधी ह्या भोळेपणामुळेसुद्धा अनर्थ होऊ शकतो. हीच युवा पिढी आज कुठपर्यंत पोहचू शकते! आज आपल्या देशात कोणत्या गोष्टींची कमतरता आहे? कोणी म्हणेल खाण्याची. परंतु मला तसं काहीच आढळत नाही. मला वाटते आपण काही जास्तच खातो आहे आणि दुसऱ्यांनापण देत आहोत. मी जेव्हा इकडे येते तेव्हा सर्वांना हाथ जोडून सांगत राहते 'आता जेवण बस करा. मला आता नको आहे' प्रत्येक मनुष्य तिकडे म्हणतो, 'हिंदुस्थानात खाण्याची काही कमी दिसत नाही कारण इतके खायला घालतात. अगदी आग्रह करून करून. असे वाटते खाऊच नये.' तेव्हा आपल्या इथे कोणत्या गोष्टीची कमी आहे? बऱ्याच वेळा आपण लोक वाद-विवाद चर्चा करण्यात नंबर एक आहोत. ते जर इथे उभे राहिले तर माझ्यापेक्षाही जबरदस्त भाषण देतील. सगळ्याच बाबतीत. पुष्कळ हुशार लोक आहोत आपण. काही जास्तच प्रमाणात हुशार आहोत आपण. सगळं काही आहे आपल्याकडे! सोने, चांदी सर्व काही. कोणत्या गोष्टीची कमी आहे? एकच कमी आहे ती म्हणजे आपल्याला हे ज्ञान नाही की आपण कोण आहोत? मी कोण आहे? ह्याचे अजूनपर्यंत ज्ञान नाही. ज्या क्षणी हे घटित होईल तेव्हा पूर्ण शरीर पुलकित होईल आणि तुमच्या शरीरात प्रेम तसेच चैतन्याच्या लहरी वाहू शकतील. केवळ ही घटना तुमच्यात घटीत व्हायला हवी. ह्याची कोणी गॅरंटी देऊ शकत नाही. झाले तर होऊन जाईल नाही तर नाही. पण आज नाही तर उद्या ही गोष्ट घटीत होईलच.

ह्या प्रपंचात हे तुमचे आर्थिक प्रश्न आहेत महाराष्ट्रात. बघितले तर श्री माताजी, गरीबांना तुमच्यामुळे काय लाभ आहे? अहो, तुम्ही गरीब आहात की श्रीमंत? हा मध्यमार्ग आहे. श्रीमंत असा किंवा अती श्रीमंत किंवा

गरीब असा, कोणालाही समाधान नाही. एक रेडियो आला नंतर व्ही.डी.ओ. यायला पाहिजे. व्हीडीओ आला तर त्याच्यानंतर ए.सी. यायला हवा, मग त्याच्यानंतर एरोप्लेन यायला हवे. पुढे काय तर देवाला ठाऊक. मग एक इकॉनॉमिक्सचे शास्त्र आहे की सर्वसाधारणपणे वॉटस् कधीच पूर्ण होत नाही. एक इच्छा झाली ती पूर्ण होईल. पण विशिष्ट, सर्वसाधारण एक झाली की दुसरी, दुसरी झाली की तिसरी म्हणजे एक गोष्ट स्पष्ट आहे की जी आम्ही इच्छा केली ती शुद्ध इच्छा नव्हती. ती जर शुद्ध इच्छा असती तर आमची जी इच्छा पूर्ण झाली त्यानंतर आम्हाला पूर्ण समाधान झाले असते. पण झाले नाही ना? झालं का? आता तुम्हाला पुढे काही नको. पाहिजे ना! म्हणजे तुमची शुद्ध इच्छा नव्हती. अशुद्ध इच्छेत राहिलात म्हणून एक गेली तर दुसरी, दुसरी गेली तर तिसरी. तिसरी गेली तर चौथी. ह्या चक्रमध्ये तुम्ही राहिलात. आता शुद्ध इच्छा ही की, साक्षात कुंडलिनी आहे कारण ती परमेश्वरी इच्छा आहे. ती जागृत झाल्याबरोबर जी इच्छा तुम्ही कराल 'जो जे वांछिल तो ते लाहो' म्हणजे इतकेच नव्हे तर तुम्हाला असे वाटते की झाले बुवा, आता आपल्याला काही नको. पण तुमच्या ज्या काही इच्छा आहेत त्या पूर्ण होतात. पण त्या इच्छा अशा जड वस्तूंच्या नसतात. अशा मोठ्या प्रगल्भ होऊन जातात. आणि तुमचे जे काही आहे लहान सहान ते कृष्णाने सांगितले आहे की 'योगक्षेमं वहाम्यहम्' जेव्हा तुमचा योग होईल तेव्हा तुमचे क्षेम हे होणारच. मग योग आधी सांगितला. क्षेम योग नाही सांगितला कृष्णाने सुद्धा. 'योगक्षेमं वहाम्यहम्' योग आधी झाला पाहिजे. सुदाम्याला आधी कृष्णाला भेटावे लागले तेव्हाच त्याची द्वारिका सोन्याची झाली. तुमचे म्हणणे असे आहे की आम्ही इथेच बसणार, आम्हाला सर्व हातात यायला पाहिजे. का म्हणून? तुम्ही एवढा अधिकार लावता परमेश्वरावर. ते एवढ्याचसाठी की चार पैशाची फुले आणून परमेश्वराला देऊन आले म्हणून? उलट फार चूकच आहे त्याच्यामध्ये. पुष्कळ लोकांना मी पाहिलेले आहे, जे शिवभक्त आहेत. शिव, शिव करतात. त्यांना हार्टचा अ‍ॅटॅक येतो आणि शिव तुमच्या हृदयात बसलेले आहेत. मग असे कसे? त्यांना हार्टचा अ‍ॅटॅक कसा आला? कारण शिवच नाराज झाले. तुम्ही कोणालाही असे बोलवत राहिलात, सारखे तर त्या माणसाला हे वाटायचे की हा मला कशाला एवढा त्रास देतोय! अहो, तुम्ही जर ह्या राजीव गांधीसमोर राजीव, राजीव म्हटले तर तुम्हाला अरेस्ट करतील लोक. तसेच झालेले आहे. त्याच्यामुळे आपल्याला ना धड परमेश्वर मिळत ना प्रपंच मिळत आहे. तर मध्यमार्गात यायला हवे. आणि मध्यमार्ग ज्याला सुषुम्ना नाडीचा मार्ग म्हणतात तिथून जेव्हा कुंडलिनी जागरण होते तेव्हा मनुष्य मधोमध येऊन संतोषात येतो.

सांगायचे म्हणजे जरा पर्यायाने सांगते की आजकाल हे संतोषी देवीचे व्रत निघाले आहे. अहो, संतोषी म्हणून कोणी देवीच नाही. सिनेमावाल्यांनी काही खूळ काढले की लागले त्याचे व्रत करायला. जे सगळे संतोषाचे स्रोत आहे ती कशी संतोषी होणार? आणि अशा रीतीने काही तरी भलते काढायचे, उपास करायचे. आज काय तर आंबट नाही खायचे, अमुक करायचे, तमुक करायचे. कसले तरी धटींग करत बसायची आणि मग परमेश्वराला दोष लावायचा की आम्ही एवढं केलं तरी आम्ही गेलो. त्याचा सारासार विचार केला पाहिजे आणि परमेश्वराचे जे हे नियम आहेत त्याचे जे सायन्स आहे ते तरी शिका तुम्ही आधी. ते शिकल्याशिवाय भलते सलते करता आणि त्याचे काही वाईट झाले तर त्या परमेश्वराला कशाला दोष देता. परमेश्वर आहे की नाही तेच सिद्ध करायला आम्ही आलेलो आहोत. अगदी सिद्ध करायला. तुमच्या हातातून वाहणार आहे. तुमच्या हातावरच्या बोटांवर

परमेश्वर तुम्हाला मिळणार आहे. मग तयारी आहे का? का डोकंच आधी जास्त चालणार? माताजी, काय बोलतात हे? थोडं डोकं थंड करा म्हणजे हे होईल कारण तुमचे प्रश्न तुमच्या डोक्याने जर सुटले असते तर आम्हाला एवढी मेहनत करायला नको होती आणि ते तुमच्या डोक्याने सुटण्यासारखे नाहीतच. तुमचे राजकीय प्रश्न सुटणार नाहीत. तुमचे सामाजिक प्रश्न सुटणार नाहीत आणि तुमच्या प्रपंचातले तर प्रश्न तर मुळीच सुटणार नाहीत. कारण राजकीय प्रश्न तरी काय? तर आम्ही कॅपिटलिस्ट आहोत तर त्यासाठी भांडत बसले आहेत. काय सुखी आहेत लोक तिथे? स्वतंत्रता झेपत नाही त्यांना. दुसरे म्हणे आम्ही कम्युनिस्ट आहोत. अहो, आम्ही खरे कॅपिटलिस्ट कारण आमच्याजवळ शक्त्या आहेत. आणि आम्ही काही.....दिल्याशिवाय राहत नाही. आम्ही खरे आहोत आणि ह्या ज्या वरवरच्या गोष्टींमध्ये तुम्ही रमू नका. तुम्ही परमेश्वराचे साम्राज्य मिळवा आपल्यामध्ये आणि त्याचे नागरिक व्हा. मग बघा काय होतं. त्यासाठी प्रपंच सोडायला नको. पैसे द्यायला नको. त्याला कसले द्यायचे?

ही तुमच्यामध्ये जिवंत शक्ती आहे. जिवंत प्रक्रिया आहे. तुम्ही एखाद्या झाडाला पैसे दिले तर तो फूल देईल का? त्याला समजतं का पैसे वैसे काही. तसेच परमेश्वराचे आहे. त्याला समजत नाही पैसे वैसे. एखादी बुवाबाजी आणायची. बुवाला बसवायचे आणि म्हणायचे तू पैसे दे. खेडेगावात म्हटले अरे, माताजी पैसे घेत नाही. तर म्हणतात, 'दहा पैसे नाही तर २५ पैसे घ्या माताजी.' पण कशाचे? सारे काही झालेले आहे. ते प्रेम मिळाले पाहिजे. प्रपंचामध्ये जे नाही ते म्हणजे प्रेम. प्रेम जे आहे ते सुकलेले प्रेम. एखाद्या झाडामध्ये तुम्ही पाहिले असेल त्याच्यातला रस वर येतो आणि प्रत्येक ठिकाणी जसे ज्याला लागेल तसे देत परत आपल्या ठिकाणी येतो. तो काही एखाद्या फुलावर अडकत नाही. एखाद्या पानावर अडकत नाही. अडकले तर झालेच, ती झाडे ही मरायची आणि पाने ही मरायची आणि फुले ही मरायची. तसेच आपले होते. आपले प्रेम म्हणजे माझा मुलगा तो जगातला नबाबशहा झाला पाहिजे. माझी मुलगी ते अमकं झालं. माझं, माझं जे चालतं ते आहे. ते तुमचे आहे काय? माझे म्हणजे तुम्ही नाही ते. पण हे बोलून होणार नाही. सांगून होणार नाही. मी कितीही म्हटले की 'सोडा हे.' माझं, माझं सुटणार नाही. त्याला सोडवायला तुमची कुंडलिनीच उठवायला पाहिजे. ती उठल्यानंतर आणि तुम्ही पार झाल्यावर, मग तुझं, तुझं सुरू होते. कबीरांनी म्हटलेले आहे की जेव्हा शेळीला आपण जिवंतपणी बघतो तेव्हा ती सारखी मीऽमीऽमी करत असते मॅऽमॅऽमॅ करत असते. मग ती मेल्यावर तिची जेव्हा आतडी काढून जेव्हा तार बांधून तिची धुंदकी फिरतात तेव्हा तुही-तुही. तसेच माणसाचे आहे. एकदा जर तुमची कुंडलिनी जागृत झाली की आता सगळे तुझेच आहे. 'अकर्मात' मनुष्य जन्माला येतो. मग ही मुले काय? बाळे काय? सगळी तुझीच! आणि आश्चर्य वाटतं लोकांना हे बघून कसं होतंय कसं? घडतय कसे, बनतय कसे? इतकी कौटुंबिक स्थिती त्या लोकांची ठीक झालेली आहे. ह्या मुंबई शहरात किती तुम्हालाच आश्चर्य वाटेल पण आम्ही बघतच नाही. आम्हाला विश्वासच नाही. नका करू. तुमचा तुमच्यावर तरी विश्वास आहे की नाही देवाला ठाऊक! पण आता या नसत्या वर्तमानपत्रवादीपणाला सोडून काहीतरी खरोखर जे वर्तमानात होतं ते बघितले पाहिजे. आता कृष्ण झाले हे काहीतरी एक संपदा घेऊन एक परंपराच घेऊन आले. त्यांनी एक विशिष्ट कार्य केले. जगामध्ये एक बी पेरलेले आहे आणि आज ती संपदा तुम्हाला त्या स्थितीमध्ये आणते की तुम्ही जसे काही फुलातून फळे होणार

आहात. ती तुम्ही मिळवून घ्यायला पाहिजे. ह्यावेळेला तुम्ही चुकलात की नेहमीसाठी चुकाल आणि अशा रीतीने प्रपंचातील सगळे प्रश्न सुटून तुम्ही परमेश्वराच्या प्रपंचात येता. त्याच्या प्रपंचात आल्याशिवाय सुखाचा धागा-दोरासुद्धा तुम्हाला मिळणार नाही. सगळे जगातले क्लेश परमेश्वराच्याच चरणी जातात असं म्हणतात. पण त्याचा अर्थ असा नाही की तुम्ही जाऊन विठ्ठलाच्या चरणांवर डोकं आपटायला हवे. विठ्ठल आपल्यामध्ये जागवायला हवा. आणि तो कसा जागवायचा त्याला काहीही करावे लागत नाही. तो साक्षात् तुमच्यात आहे फक्त कुंडलिनीचे जागरण झाले म्हणजे जसा दिवा पेटविला तसा तो पेटतो. ज्या घरामध्ये परमेश्वराचा दिवा तेवत राहील. तिथे कसलं दुःख कसली गरिबी आणि कसले आपण. असा हा सुखाचा संसार झाला पाहिजे. त्यासाठी आम्ही खेडोपाडी सगळीकडे फिरत असतो. आपणाला नम्रपणे माझी ही विनंती आहे की कोणत्याही गोष्टीचा आक्षेप न घेता स्वतःकडे लक्ष देऊन आणि विचार करून ही जी आपल्यामध्ये शक्ती आहे ती जागृत करून घ्यावी आणि स्वतःच्या प्रपंचाचा आणि सर्व संसाराच्या प्रपंचाचा उद्धार करावा अशी मी तुम्हाला हात जोडून विनंती करते.

HINDI TRANSLATION

(Marathi Talk)

सत्य की खोज में रहने वाले आप सब लोगों को हमारा नमस्कार।

आज का विषय है 'प्रपंच और सहजयोग'। सर्वप्रथम 'प्रपंच' यह क्या शब्द है ये देखते हैं। 'प्रपंच' पंच माने हमारे में जो पंच महाभूत हैं, उनके द्वारा निर्मित स्थिति। परन्तु उससे पहले 'प्र' आने से उसका अर्थ दूसरा हो जाता है। वह है इन पंचमहाभूतों में जिन्होंने प्रकाश डाला वह 'प्रपंच' है।

'अवघाची संसार सुखाचा करीन' (समस्त संसार सुखमय बनाऊंगा) ये जो कहा है वह सुख प्रपंच में मिलना चाहिए। प्रपंच छोड़कर अन्यत्र परमात्मा की प्राप्ति नहीं हो सकती। बहुतों की कल्पना है कि 'योग' का मतलब है कहीं हिमालय में जाकर बैठना और ठण्डे होकर मर जाना। ये योग नहीं है, ये हठ है। हठ भी नहीं, बल्कि थोड़ी मूर्खता है। ये जो कल्पना योग के बारे में है अत्यन्त गलत है। विशेषकर महाराष्ट्र में जितने भी साधु-सन्त हो गये वे सभी गृहस्थी में रहे। उन्होंने प्रपंच किया है। केवल रामदास स्वामी ने प्रपंच नहीं किया। परन्तु 'दासबोध' (श्री रामदासस्वामी विरचित मराठी ग्रन्थ) में हर एक पन्ने पर प्रपंच बह रहा है। प्रपंच छोड़कर आप परमात्मा को प्राप्त नहीं कर सकते। यह बात उन्होंने अनेक बार कही है। प्रपंच छोड़कर परमेश्वर को प्राप्त करना, ये कल्पना अपने देश में बहुत सालों से चली आ रही है। इसका कारण है श्री गौतम बुद्ध ने प्रपंच छोड़ा और जंगल गये और उन्हें वहाँ आत्मसाक्षात्कार हुआ। परन्तु वे अगर संसार में रहते तो भी उन्हें साक्षात्कार होता। समझ लीजिए हमें दादर जाना है, तो हम सीधे मार्ग से इस जगह पहुँच सकते हैं। परन्तु अगर हम भिंवंडी गए, वहाँ से पूना गये, वहाँ से और चार-पाँच जगह घूमकर दादर पहुँचे। एक रास्ता सीधा और दूसरा घूम-घामकर है। बहुत घूमकर आया हुआ मार्ग ही सच्चा है, ये बात नहीं। उस समय सुगम मार्ग नहीं था इसलिए वे दुर्गम मार्ग से गए। जो सुगम है उसे उन्होंने दुर्गम बनाया। इसलिए क्या हमें भी दुर्गम बना लेना चाहिए? अर्थात् जो सुगम है उसे सभी ने बताया है। 'सहज' है। सहज समाधि में जाना। सभी संत-साधुओं ने बताया है, 'सहज समाधी लागो'। कबीर ने विवाह किया था। गुरु नानक जी ने विवाह किया था। जनक से लेकर अब तक जितने भी बड़े-बड़े अवधूत हो गए हैं उन सभी ने विवाह किया था। और उनके बाद बहुत से आए। उन्होंने विवाह नहीं किया, परन्तु किसी ने भी विवाह संस्था को गलत नहीं कहा। और जिसे हम प्रपंच कहते हैं वह गलत है ऐसा नहीं कहा है। तो सर्वप्रथम हमें अपने दिमाग से ये कल्पना हटानी चाहिए कि अगर हमें योग मार्ग से जाना है तो हमें प्रपंच छोड़ना होगा। उलटे अगर आप प्रपंच करते हैं तो आपको सहजयोग में जरूर आना चाहिए।

शुरू में इस दादर में जब हमने सहजयोग शुरू किया तो सब लोग प्रपंच की शिकायतें लेकर आते थे। मेरी सास ठीक नहीं है, मेरा ससूर ठीक नहीं है, मेरी पत्नी ठीक नहीं है, मेरे बच्चे ठीक नहीं हैं। इस तरह सभी प्रपंच की जो छोटी-छोटी शिकायतें हैं वही लेकर सहजयोग में आते थे। शुरू में ऐसे ही होता है। हम परमात्मा के पास प्रपंच की तकलीफों से तंग आकर या प्रपंच दुःखों को दूर करने के लिए जाते हैं, और परमेश्वर के पास जाकर भी यही

मांगते हैं, 'हे परमात्मा, मेरा घर ठीक रहे। मेरे बच्चे ठीक रहें। हमारी गृहस्थी सुख से रहे। सभी खुशी से रहें।' बस! मनुष्य की वृत्ति यहाँ तक हल्की होती है, और उसी छोटेपन से वह देखता है। परन्तु यह छोटापन-हलकापन जरूरी है। वह नहीं होगा तो आगे का मामला नहीं बनने वाला। पहली सीढ़ी के बगैर दूसरी सीढ़ी पर नहीं आ सकते। तो सहजयोग की सबसे बड़ी सीढ़ी प्रपंच होना जरूरी है। हम सन्यासी को आत्मसाक्षात्कार नहीं दे सकते। नहीं दे सकते। क्या करें? बहुत बार करके देखा, पर मामला नहीं बनता। उसके लिए व्यर्थ का बड़प्पन किसलिए? उसका कारण है कि हमने बाह्य में सन्यासी के कपड़े पहने हैं, पर अन्दर से क्या आप सन्यासी हैं? सन्यास एक भाव है। ये कोई कपड़े पहनकर दिखावा नहीं है कि हम सन्यासी हैं, हमने सन्यास लिया है, हमने घर छोड़ा, ये छोड़ा, वह छोड़ा, ऐसा कहकर जो लोग कहते हैं कि हम योग मार्ग तक पहुँचेंगे, ये अपने आपको भुलावा है। अगर आप पलायनवादी हैं, आपमें पलायन भाव (escapism) है तो उसका कोई इलाज नहीं है। जिस मनुष्य में थोड़ी भी सुबुद्धि है उसे सोचना चाहिए कि यहाँ हम प्रपंच में हैं। यहाँ से निकलकर हमने कुछ प्राप्त किया भी तो उसका क्या फायदा? समझ लीजिए किसी जंगल में आपको ले गये और वहाँ बैठकर आपने कहा, 'देखिए, मैं कैसे पानी के बगैर रह सकता हूँ?' तो उसमें कौन-सी विशेष बात है? पानी में रहकर भी आपको पानी की जरूरत नहीं है, आप पानी में रहकर भी पानी से निर्लिप्त हैं, ऐसी जब आपकी स्थिति हो, तब सच्चा प्रपंच हो सकता है। और आज हमें उसी की जरूरत है। उस प्रपंच की।

आपको जनक जी के बारे में मालूम होगा। नचिकेता ने सोचा, ये जनक राजा जो अपने सर पर मुकुट पहनते हैं, इनके पास सब दास-दासी हैं, नृत्य, गायन होता रहता है, ये जब हमारे आश्रम में आते हैं तो हमारे गुरु इनके चरण छूते हैं? ये ऐसे क्या महान हैं? तो उनके गुरु ने कहा, "तुम ही जाओ और देखो ये कैसे महान हैं?" तो नचिकेता एकदम उनके आगे जाकर खड़ा हुआ और कहने लगा, "आप मुझे आत्मसाक्षात्कार दीजिए। मेरे गुरु ने कहा है, आप आत्मसाक्षात्कार देते हैं। सो कृपा करके आप मुझे आत्मसाक्षात्कार दीजिए।" उन्होंने कहा, "देखो, तुम सारे विश्व का ब्रह्मांड भी माँगते तो मैं देता, पर तुम्हें मैं आत्मसाक्षात्कार नहीं दे सकता। उसका कारण है, उस चीज़ का तत्व ही जिसे मालूम नहीं, उस मनुष्य को आत्मसाक्षात्कार कैसे दें? जो मनुष्य तत्व को समझेगा वही उसमें उतर सकता है।" तो प्रपंच का तत्व है 'प्र' और वह 'प्र' माने प्रकाश। वह जब तक आपमें जागृत नहीं होता तब तक आप 'पंच' में हैं 'प्रपंच' में नहीं उतरे।

नचिकेता ने जब उपरोक्त सवाल राजा जनक से पूछा, तो उन्होंने कहा कि अब तुम मेरे साथ रहो और बाकी सब कहानी तो आपको मालूम है। मुझे वह फिर से कहने की आवश्यकता नहीं है। परन्तु अन्त में नचिकेता समझ गया, इस मनुष्य (राजा जनक) का किसी प्रकार का लगाव नहीं है या कहिए चिन्ता नहीं है, न किसी चीज़ के प्रति आत्मीयता है कि जिसे हम संसार कहते हैं, इस तरह की चीज़ों की। और ये एक अवधूत की तरह रहने वाला मनुष्य है। सिर पर मुकुट धारण करेगा, धरती पर भी सो जाएगा, जैसे बादशाह है। उसे कोई आराम की जरूरत नहीं। कहीं तो पलंग पर सोएगा, गद्दियों पर लेटेगा, जमीन पर ही पड़ा रहेगा, ऐसा ये बादशाह है। उसे किसी भी चीज़ की परवाह नहीं। उसे किसी ने भी पकड़ा नहीं है। जो मनुष्य प्रपंच में है उसको न किसी आराम की और न किसी गुलामी की आदत लगती है। उसे किसी पत्थर पर सर टिकाकर सोने को कहा तो वह सो सकता है। चोकर (रूखी-

सूखी रोटी) भी खा सकता है, और दावत भी खा सकता है। उसे कल अगर पूछा जाए, भई अब आश्रम बनाना है, तो कैसे करें? तो वह सब कुछ बता देगा। सीमेन्ट से लेकर सभी बातें बता देगा। ये कहाँ मिलेगा? वो कहाँ मिलेगा। सब कुछ बता देगा। उसे अन्दर से किसी चीज़ की पकड़ नहीं। ये बात तत्व की बात है। इसे आप समझ लीजिए।

नामदेव जी ने एक कविता लिखी है और वही नानक साहब ने भी वन्दनीय मानकर गुरु ग्रन्थ साहिब में सम्मिलित की है। वह अत्यन्त सुन्दर है। उसका मैं केवल यहाँ पर आशय वर्णन करती हूँ। उस कविता में कहा है, 'आकाश में पतंग उड़ रही है और एक लड़का हाथ में उस पतंग की डोर पकड़ कर खड़ा है। वह सबसे बातें कर रहा है, हंस रहा है, आगे पीछे जा रहा है, यहाँ वहाँ भाग रहा है। परन्तु उसका सारा चित्त उस पतंग पर है।' दूसरे दोहे में उन्होंने कहा है, 'बहुत सी औरतें पानी भरकर ले जा रही हैं और मार्ग से जाते समय आपस में मज़ाक कर रही हैं, घर की यह वह बातें कर रही हैं। परन्तु उनका सारा चित्त सर पर रखे घड़ों पर है कि पानी न गिरे।' इसी तरह और एक दोहे में माँ का वर्णन है, 'एक माँ बच्चे को गोद में लिए सभी काम करती है। चूल्हा जलाती है, खाना बनाती है, सभी प्रकार के काम करती है। उन कामों में कभी झुकती है, कभी भागती है। सब कुछ उसे करना पड़ता है, परन्तु उसका सारा चित्त पूरे समय उस बच्चे पर रहता है कि बच्चा गिर न जाए।' इसी तरह साधु-सन्तों का है। सभी तरह के कामों का उन्हें ज्ञान होता है। वे सभी कार्य करते हैं किन्तु वे सब करते समय उनका सारा चित्त अपनी आत्मा पर होता है। ये सभी लोग बिल्कुल आपकी तरह गृहस्थाश्रम में रहने वाले होते हैं, उनके बाल-बच्चे होते हैं। सब कुछ होते हुए भी इनमें जो वैचित्र्य है वह आपको तत्व में आकर पहचानना चाहिए। वह क्या वैचित्र्य है? और वही माने 'सहजयोग' है। वह वैचित्र्य अपने में आने पर अपने को भी उससे क्या लाभ होते हैं ये देखना जरूरी है। क्योंकि प्रपंच में आप लाभ और हानि पहले देखते हैं। लाभ कितना है? हानि कितनी है? सर्वप्रथम कहना ये है कि परमात्मा उन सभी से परे है, ऐसा कहा जाता है। परन्तु बहुतों को उसका मतलब मालूम नहीं। और आज कल के समय में परमात्मा की बातें करने से लोगों को लगता है 'इन महिला को अभी आधुनिक शिक्षा वगैरह मिली नहीं है और ये कोई पुराने जमाने की बेकार नानी-दादी की कथाएं सुना रही है।' परन्तु परमेश्वर है और वह रहेगा। वह अनन्त में है। परन्तु परमेश्वर हमारे साथ प्रपंच में किस तरह कार्यान्वित होता है यह देखना चाहिए।

सर्वप्रथम अब देखें कोई समस्या है। किसी ने मुझे से कहा, 'माताजी, मेरे घर में तकलीफ है, मुझे काम-धंधा नहीं है।' इस तरह की बातें, अत्यन्त छोटी-छोटी बातें, जड़-लौकिक बातें, 'ये ऐसा है, वैसा है' और थोड़े दिनों के बाद वह कहता है, "माताजी, सब कुछ ठीक हो गया।" तो ये सब कैसे होता है? यह देखना चाहिए। एक दिन की बात है, हमारी एक शिष्या है, विदेशी है। मैं 'शिष्या' वगैरा तो कहती नहीं हूँ 'बच्चे' ही कहती हूँ। तो दोनों लड़कियाँ थीं। वे दोनों जर्मनी में एक मोटर में जा रही थीं। और जर्मनी में 'ऑटोबान' करके बहुत बड़े रास्ते होते हैं। और उस पर से बड़ी तेजी से गाड़ियाँ इधर-उधर दौड़ती हैं। तो उन्होंने मुझे चिट्ठी लिखी, दोनों तरफ से ट्रक, बड़ी-बड़ी बसें, बड़ी-बड़ी कारें, जो 'डबल-लोडर्स' होती हैं, वह सब जा रही थीं और बीच में हमारी मोटर। उसका ब्रेक भी काम नहीं कर रहा था और गाड़ी भी 'बबलिंग' (कंपन) करने लगी। तो मुझे लगा कि अब मैं गयी, अब तो मैं बच ही नहीं सकती। अगर ब्रेक भी कुछ ठीक रहता तो कुछ उम्मीद थी। पर वह ठीक नहीं था। तो उस स्थिति में

उसमें एक तरह की प्रेरणा आ गयी। जिसे हम कहेंगे 'इमरजेन्सी की प्रेरणा' वह निर्माण हो गई। वह है कि 'अब सब कुछ गया, अब कुछ भी नहीं रहा, विनाश का समय आ गया।' तो शरणागत होकर उसने कहा, "श्री माताजी, अब आपको जो करना है वह करें। मैं तो आँख मूँद लेती हूँ।" और उसने आँखें मूँद लीं। उसकी चिट्ठी में लिखा था, "थोड़ी देर बाद मैंने देखा तो मेरी कार अच्छी तरह से एक तरफ आकर रूकी हुई खड़ी थी और मेरा ब्रेक भी ठीक हो गया था।" अब माताजी ने कुछ नहीं किया था, ये आप देखिए। यह कैसे होता है? मलतब यह जो परिणाम हुआ है वह किसी न किसी कारणवश हुआ है। मतलब 'कारण व परिणाम'। समझ लीजिए आपके घर में झगड़ा है। उसका कारण है आपकी पत्नी या आपकी माँ या आपके पिताजी या कोई 'अ' मनुष्य और उसका परिणाम है घर में अशान्ति। जो मनुष्य सर्वसाधारण बुद्धि का होगा वह 'परिणाम' से ही लड़ता रहेगा। अभी मुझे इसे लड़ना है। फिर कोई दूसरी लड़ाई निकल आएगी। फिर तीसरी। अब जो कारण है उस पर कौन सोचते हैं? कुछ लोग सूक्ष्म बुद्धि के होते हैं। वे उसका जो 'कारण' हैं उससे लड़ते हैं। उस कारण से लड़ाई करने पर वह कारण भी उनसे लड़ना शुरू कर देता है। और 'कारण और परिणाम' इसके चक्कर में पड़ने से वे दोनों ही समस्या वैसी की वैसी रह जाती है। उसके परे वे जा नहीं सकते। और इसलिए 'प्रपंच करना बहुत कठिन काम है', ऐसा सब लोग कहते हैं।

इसका इलाज क्या है? इसका इलाज ये है कि उसका जो कारण है, उस कारण के परे जाना होगा। उसका जो कारण था, ब्रेक टूट गया था, उस ब्रेक से वह लड़ रही थी। परन्तु जब उसे महसूस हुआ, इन सबके परे भी कुछ है कोई शक्ति है और वह शक्ति कारण के परे होने से कारण भी नष्ट हो गया और उसका परिणाम भी नष्ट हो गया। ये ऐसे होता है। आप विश्वास करिए या मत करिए, पर ये बात होती है। परन्तु ये अन्धविश्वास से नहीं होती है। अब बहुत से लोग मेरे पास आकर कहते हैं, "माताजी, हम इतना भगवान को याद करते हैं परन्तु हमें कैंसर हो गया। हम इतना करते हैं, मन्दिर में जाते हैं, सिद्धीविनायक के मन्दिर में रोज जाकर खड़े रहते हैं, घंटे-घंटे। मंगल के दिन तो विशेष करके जाते हैं, परन्तु तब भी हमारा कुछ भी अच्छा नहीं हुआ, इस भगवान ने हमारा कुछ भी अच्छा नहीं किया, फिर हम इसे क्यों भजें?" ठीक है। आप जिस भगवान को बुला रहे हैं उसका आपका क्या कोई कनेक्शन (सम्बन्ध) हुआ है? आपका जब तक कनेक्शन नहीं हुआ, तब तक अच्छा कैसे होगा? भगवान तक आपके टेलीफोन की कनेक्शन तो होना चाहिए। इस तरह आप रात दिन परमेश्वर की पूजा करते हैं? परन्तु क्या आप जो बोल रहे हो उस परमेश्वर को सुनाई दिया है? चाहे जो धंधे करो, चाहे जैसा बर्ताव करो और उसके बाद 'हे परमात्मा, मुझे आप देते हैं कि नहीं?' कहकर उसके सामने बैठ जाना। उस परमात्मा ने आपको किसलिए देना है? आपका कोई कनेक्शन होगा तो आप कुछ भारत सरकार से माँग सकते हैं, क्योंकि आप उसके नागरिक हो, परमात्मा के साम्राज्य के नहीं। पहले उसके साम्राज्य के नागरिक बनिए, फिर देखिए उसकी याद करने के पहले ही परमेश्वर ये करता है कि नहीं। अब समझ लीजिए यहाँ पर बैठे-बैठे ही कोई अगर इंग्लैण्ड की रानी को कहेगा कि वह हमारे लिए ये नहीं करती, वह नहीं करती। वह आपके लिए क्यों करने लगी? तो यहाँ तो परमात्मा हैं और वह परमात्मा आपके लिए क्यों करने लगा? आप उनके साम्राज्य में अभी आए नहीं हैं। केवल उन पर तानाशाही करना 'हे परमात्मा!' जैसे कोई वे आप की जेब में बैठे हैं। और अब आपको ये भी विचार नहीं है कि हमें परमात्मा का स्मरण करना है। सुस्मरण कहा है, स्मरण नहीं कहा है। सुस्मरण करते समय भी 'सु' कहा है। ये देखिए, 'सु' माने क्या? जैसे 'प्र' शब्द है वैसे ही 'सु' शब्द है। 'सु' माने जहाँ मनुष्य का सम्बन्ध होकर आपमें मांगल्य का

आशीर्वाद आया हुआ है तभी वह सुस्मरण होगा। अन्यथा तोते की तरह बिना समझे बोलना है। उसका असर युवा पीढ़ी पर होता है। वे कहते हैं 'इस परमात्मा का क्या अर्थ हुआ? परमात्मा का नाम लेकर यहाँ दो बाबा आए और हमारी माँ का पैसा ले गये, वहाँ कोई गले में काला धागा बाँध गये और रुपया ले गए। ऐसे परमात्मा का क्या अर्थ हुआ?' इसलिए उनका कहना ठीक लगता है। फिर उनकी तरह और लोग भी कहते हैं 'परमात्मा है ही नहीं।' परन्तु सर्वप्रथम अपनी समझ में ये गलती हुई है कि क्या हमारा परमात्मा के साथ कोई सम्बन्ध हुआ है? क्या हमारा उन पर अधिकार है? हमने उनके लिए क्या किया है? ये तो देखना चाहिए। पहले उनके साथ अपना कनेक्शन (सम्बन्ध) जोड़ लीजिए।

अब सहजयोग माने परमात्मा से सम्बन्ध जोड़ना। सहज इस शब्द में 'सह' माने अपने साथ, 'ज' माने जन्मा हुआ। जन्म से ही आपमें योग (सम्बन्ध जोड़ना), योग सिद्धि का जो अधिकार है, वह माने 'सहजयोग' है। आपमें परमात्मा ने कुण्डलिनी नाम की एक शक्ति रखी है वह आपमें स्थित है। आप विश्वास कीजिए या न कीजिए। क्योंकि ऊपरी (बाह्य) आँखों (दृष्टि) वाले लोगों को कुछ कहना कठिन है। विशेषकर अपने यहाँ के साहित्यिक और बुद्धिजीवी लोग विचारों पर चलते हैं। और विचार कहाँ तक जाएंगे, इसका कोई ठिकाना नहीं है। किसी विचार का किसी से मेल नहीं है। इसलिए इतने झगड़े हैं। तो इन विचारों के परे जो शक्ति है, उसके बारे में अपने देश में परम्परागत अनादि काल से बताया गया है। उस तरफ कुछ ध्यान देना जरूरी है। परन्तु इन विचारवान लोगों में इतना अहंकार है कि वे उधर ध्यान देने के लिए तैयार नहीं। हो सकता है शायद इसमें उनके पेट का सवाल है। परन्तु सहजयोग में आने के बाद पेट के लिए आप आशीर्वादित होते हैं। परमात्मा से सम्बन्ध घटित होने के बाद आपकी समस्याएं ऐसे हल होती हैं कि आपको आश्चर्य होगा। 'ऐसा हमने क्या किया है? इतना हमें परमात्मा ने कैसे दे दिया? इतनी सही व्यवस्था कैसे हो गयी?' ऐसा सवाल आप अपने आपसे पूछ कर चकित रह जाते हैं। ज्ञानदेव की 'ज्ञानेश्वरी' का आखरी पसायदान (दोहा) आपने सुना होगा उन्होंने जो वर्णन किया है वह आज की स्थिति है। ये सब अब घटित होने वाला है। जिस चीज़ की जो इच्छा करेगा वह (परमेश्वरी आनन्द) उसे प्राप्त होगी। परन्तु वह करने के पहले आप केवल कुण्डलिनी का जागरण कर लीजिए। उसके बिना मैं आपको कोई वचन नहीं दे सकती। और न मिनिस्टर (मन्त्री) लोगों की तरह आश्वासन देती हूँ। जो बात है वह मैं अपनी बोली में अपने ही ढंग से कह रही हूँ। कोई साहित्यिक भाषा में नहीं बोल रही हूँ। जैसे कोई माँ अपने बच्चे को घरेलू बातें समझाती है उसी तरह मैं आपको समझा रही हूँ। आपमें जो संपदा है वह प्राप्त कीजिए। आप कहते हैं हम प्रपंच में बँध गए हैं। 'बँध गए हैं' माने क्या? तो फालतू बातों का आपको महत्व लगने लगा। मुझे नौकरी मिलनी चाहिए वो क्यों नहीं मिल रही है, क्योंकि बेकारी ज्यादा है? माने बेकार ज्यादा हैं इसलिए। बेकारी क्यों ज्यादा है? बेकारों की संख्या बढ़ रही है। वो बढ़ती ही जाएगी। इन कारणों के परे कैसे जाना है? उसका इलाज है कि वह जो शक्ति हमारे चारों तरफ है उसका आव्हान करना होगा। अपने में वह शक्ति मूलाधार चक्र में रहती है। मूलाधार में ये जो शक्ति है वह प्रपंच में कैसे कार्यान्वित है यह आप देखिए। अपना ध्यान उस (शक्ति की) तरफ होना चाहिए। और सर्वप्रथम ये विचार होना चाहिए कि मूलाधार में जो कुण्डलिनी शक्ति है वह श्री गणेश की कृपा से वहाँ बैठी है। अब इस महाराष्ट्र को बहुत बड़ा वरदान है। कहना चाहिए। यहाँ जो अष्टविनायक हैं वह आपके लिए परमात्मा का बहुत बड़ा उपकार हैं। इसी कारण महाराष्ट्र में मैं सहजयोग स्थापित कर सकी हूँ। क्योंकि श्री गणेश का जो प्रभाव है उसी

का आप पर आवरण है। उसी आवरण के कारण सचमुच मेरी बहुत मदद हुई है। ये श्री गणेश आपके मूलाधार में विराजमान हैं। अब कोई डॉक्टर है तो वह अपने घर में श्री गणेश का फोटो रखेगा। मन्दिर भी बनाएगा। वहाँ जाकर नमस्कार करेगा। परन्तु उस श्री गणेश का और डॉक्टरी का क्या सम्बन्ध है ये उसकी समझ में नहीं आएगा और उसे वह स्वीकार भी नहीं करेगा। परन्तु उस श्री गणेश के बिना डॉक्टरी भी बेकार है। अब ये जो श्री गणेश शक्ति आपमें है उसी के कारण आपके बच्चे पैदा होते हैं। अब जरा सोचिए, एक माता-पिता जिस तरह उनके चेहरे हैं उसी तरह का बच्चा पैदा होता है। हजारों, करोड़ों लोग इस देश में हैं, दूसरे देशों में हैं। परन्तु हर एक का बच्चा या तो उसके माता-पिता की तरह होता है, नहीं तो दादा-दादी या उस परिवार के किसी व्यक्ति के चेहरे पर होता है। तो इसका जो नियमन है वह कौन करता है? वह श्री गणेश करते हैं।

आपका कर्तव्य है कि अपने घर में जो गणेश (बच्चे) हैं उनमें जो बाल्यवत अबोधिता है उसे स्वीकार करें। वह अबोधिता अपने में आनी चाहिए। घर में छोटे बच्चे होते हैं। छोटे बच्चे कितने अबोध होते हैं। उनके सामने हम गाली-गलौच करते हैं, बुरे शब्द बोलते हैं। ऐसे वातावरण में हम उनको पालते हैं, जहाँ सब अमंगल है। उन्हें जो इच्छा करने देते हैं या कहिए उनकी तरफ कोई ध्यान नहीं देते। यही (बच्चे) तो आपके घर के गणेश हैं। उनके संवर्धन में, पालन-पोषण में आपका ध्यान नहीं है। आजकल तो इंग्लैण्ड में ८० वर्ष की आयु की औरतें भी शादी करती हैं। तो अब क्या कहें कुछ समझ में नहीं आता। वहाँ की गन्द यहाँ मत लाओ। वहाँ की गन्द वहीं रहने दीजिए। ते 'अति शहाणे, त्यांचे बैल रिकामे' (जो ज़्यादा सयाना हैं उनकी खोपड़ी खाली है।) तो श्री गणेश की अप्रसन्नता हम पर न हो उसका निश्चय करना होगा।

श्री गणेश हम में बैठकर हमारे बच्चों का पालन करते हैं। प्रथम जनन और उसके बाद पालन। और वह जो भोला गणेश (बच्चा) है वह घर के सभी लोगों को आनन्द देता है। किसी घर में बच्चा पैदा होते ही कितनी खुशियाँ छा जाती हैं। उस बच्चे से कितनी आनन्द की लहरें घर में फैलती हैं। परन्तु जिस घर में बच्चा नहीं होता वहाँ कैसा खालीपन सा महसूस होता है। ऐसा लगता है उस घर में जाएं नहीं। क्योंकि वहाँ बच्चों की गुनगुनाहट नहीं, हँसना नहीं, खिलखिलाना नहीं, वह मस्ती नहीं। ऐसे घर में कोई माधुर्य नहीं। परन्तु आजकल जमाना कुछ दूसरा ही है। जिन देशों को अमीर affluent कहते हैं उन देशों में बच्चे पैदा ही नहीं होते। उनकी आबादी घटती जा रही है। और हमारे भारत देश की आबादी बढ़ती जा रही है। इसलिए लोग कहते हैं यह बहुत बुरा है। आपके देश की आबादी इतनी नहीं बढ़नी चाहिए। मान लिया, परन्तु कहना ये है कि जो बच्चे आज जन्म ले रहे हैं उनमें भी अक्ल होती है। वे क्यों उन देशों में जन्म लेने लगे? वे कहेंगे वहाँ रोज पति-पत्नी तलाक लेते हैं और बच्चों को जान से मार डालते हैं। वही हमारे साथ होगा। क्योंकि यहाँ (भारत में) माँ-बाप को बच्चों के प्रति जो आस्था, जो प्रेम, जो सहज-बुद्धि है वह इन लोगों में (अमीर देशों में) बिल्कुल नहीं है। आपको सुनकर आश्चर्य होगा कि लन्दन शहर में माँ-बाप एक हफ्ते में दो बच्चों को मार देते हैं। जितना सुनोगे उतना कम है। मुझे रोज ही धक्का सा लगता है। और उन्हें उसका कुछ भी असर नहीं है। क्योंकि अहंकार में इतने डूबे हैं कि इसमें कुछ अनुचित है ये महसूस ही नहीं करते। वहाँ जाकर मालूम हुआ हिन्दुस्तानी मनुष्य कितना अच्छा है। यहाँ (भारत) के टेलीफोन ठीक नहीं हैं। माईक ठीक नहीं हैं। रेलगाड़ियाँ ठीक नहीं हैं। सब कुछ मान लिया। पर लोग तो ठीक हैं। उस अच्छाई में जो गहन से गहन है,

वह है गणेश तत्व। और जिस घर में गणेश तत्व ठीक नहीं है वहाँ सब कुछ गलत होता है। जहाँ बच्चे बिगड़ रहे हैं उसका दोष मैं समाज से ज्यादा माँ-बाप को देती हूँ। आजकल माँ भी नौकरी करती हैं। बाप तो करते ही हैं। तब भी जितना समय आप अपने बच्चों के साथ काटते हैं, वह कितना गहन है ये देखना जरूरी है। अब सहजयोग में आने पर क्या होता है ये देखना जरूरी है। मतलब सहजयोग का सम्बन्ध आपके बच्चों के साथ किस तरह है ये देखना जरूरी है। सहजयोग में आपकी गणेश शक्ति जो जागृत होती है वह कुण्डलिनी शक्ति के कारण है। तब प्रथम मनुष्य में सुबुद्धि आती है। हम उसे विनायक (गणेश) कहते हैं। वही सबको सुबुद्धि देने वाला है। मैंने ऐसे बच्चे देखे हैं, जिन्हें लोग मेरे पास लेकर आते हैं, कहते हैं, बच्चा क्लास में एकदम 'शून्य' है, खाली मस्ती करता है, मास्टरजी से उल्टा-सीधा बोलता है। मैंने उससे पूछा, "तुम ऐसे क्यों करते हो?" उसने कहा, "मुझे कुछ नहीं आता और मास्टरजी भी मुझे डाँटते रहते हैं। फिर मैं क्या करूँ?" वही बच्चा फर्स्ट क्लास फर्स्ट (प्रथम श्रेणी, प्रथम स्थान) में पास हुआ है। ये कैसे हुआ है? वह गणेश अपने में जागृत होते ही वह शक्ति आपमें बहने लगती है और मनुष्य में एक नये तरह का आयाम शुरू हो जाता है। उस आयाम को हम सामूहिक चेतना कहते हैं। उस नयी चेतना में जो चीज़ें पहले मनुष्य को साधारणतया दिखाई नहीं देतीं, अनुभव नहीं होतीं, वे सहज में ही होने लगती हैं।

ये नया आयाम या कहिए ये जो एक नयी चेतना-शक्ति अपने में आने लगती है उस शक्ति से मनुष्य सच्चा समर्थ हो जाता है। और उस समर्थता से एक चमत्कार घटित होता है। जो बच्चे बेकार हैं, जो किसी काम के लायक नहीं हैं, माने जो शराब वगैरा पीते हैं-आजकल आपको मालूम है ड्रग वगैरा चलता है-हमने तो कभी चरस नाम की चीज़ ही नहीं देखी थी। अब मालूम होता है कि आजकल स्कूलों में चरस बिकती है। ये सब मूर्खता, सुबुद्धि न होने के कारण होती है। वह सुबुद्धि जागृत होते ही जो लोग इंग्लैण्ड, अमेरिका में चरस लेते हैं वे यह सब छोड़कर अच्छे नागरिक बन गए हैं। ये सहजयोग की शक्ति है। बच्चों में शिष्टाचार आता है। मैं देखती हूँ आजकल बच्चों में शिष्टाचार नहीं है क्योंकि माँ-बाप आपस में लड़ते हैं, बच्चों का आदर नहीं करते। उनसे चाहे जैसा व्यवहार करते हैं। जैसी माँ-बाप की प्रकृति, वैसी ही बच्चों की बन जाती है और वे वैसे ही असभ्य आचरण करते हैं। सहजयोग में आकर माता-पिता की कुण्डलिनी अगर जागृत हो गयी और बच्चों की भी हो गयी तो फिर सब एकदम कायदे से व्यवहार करते हैं। पहले आत्म-सम्मान जागृत होता है। उपदेश करने से आत्म-सम्मान जागृत नहीं होता। परन्तु सहजयोग में कुण्डलिनी जागृति से मनुष्य में सम्मान आता है।

अपने देश में जो मनुष्य सत्ताधीश है उसी का सम्मान करने की रूढ़ि चली आ रही है। परन्तु सच्ची सत्ता श्री गणेश की है। उनकी सत्ता जिनके पास हो उन्हीं के चरणों में झुकना चाहिए। बाकी सब ऐरे-गैरे नत्थू-खैरे आज आएंगे कल चले जाएंगे। उनका कोई मतलब नहीं, बेकार हैं वे लोग। जिन्होंने गणेश को अपने आप में जागृत किया है उनके सामने झुकना चाहिए।

गणेश शक्ति जागृत होते ही आदमी में बहुत अन्तर आ जाता है। जैसे कि आजकल पुरुषों की नज़र इधर-उधर दौड़ती रहती है, चंचल रहती है, आज्ञा चक्र पकड़ता है। हरदम पागलों की तरह इधर-उधर देखते रहना, जिसे कहते हैं तमाशगीर। आजकल तमाशगीरों की बड़ी भारी संख्या है। महाराष्ट्र में भी शुरू हुआ है। हम जब छोटे थे, स्कूल, कॉलेजों में पढ़ते थे तब हमने ऐसे तमाशगीर नहीं देखे थे। परन्तु अब ये नये लोग निकले हैं। ये लोग हरदम

अपनी आँखें इधर से उधर दौड़ाते रहते हैं। उससे बहुत शक्ति नष्ट होती है और उसमें किसी भी प्रकार का आनन्द नहीं है। नीरस क्रिया (joyless pursuit) कहना चाहिए। उसमें अपना सारा चित्त लगाकर अपनी आँखें इधर-उधर घुमाते रहते हैं। हरदम इधर-उधर देखना, जैसे रास्ते के विज्ञापन देखना। गलती से कोई विज्ञापन देखना छूट गया तो उन्हें लगेगा जैसे अपना कुछ महत्वपूर्ण काम चूक गया। फिर से आँख घुमाकर वह विज्ञापन पढ़ेंगे। हर-एक चीज़ देखना जरूरी है। ये जो आँखों की बीमारी है यह एकदम नष्ट होकर मनुष्य सहजयोग में एकाग्र होता है। तब इसमें एकाग्र दृष्टि आती है। ऐसी एकाग्र दृष्टि व गणेश शक्ति अगर जागृत हो जाती है, उसे 'कटाक्ष निरीक्षण' कहते हैं। आपकी कटाक्ष दृष्टि जहाँ पड़ेगी वहाँ कुण्डलिनी जागृत हो जाएगी। जिसकी तरफ आप देखेंगे उसमें पवित्रता आ जाएगी। इतना पावित्र्य आँखों में आ जाएगा। ये केवल अकेले गणेश का काम है। और ये गणेश आपके घर ही में है। आपने अपने गणेश को पहचाना नहीं। अगर पहचाना होता तो अपनी पवित्रता में स्थित होते। जो पवित्र है वही करना चाहिए। परन्तु आपने अपने गणेश को नहीं पूजा। कोई बात नहीं। अपने घर में बच्चे हैं, उनके गणेश को देखिए। उन्हें पूजनीय बनाइए और अपने गणेश को भी। आप अपनी कुण्डलिनी जागृत करवाइए। परन्तु सहजयोग की विशेषता ये है कि ये सहज में होता है। उसके लिए कुछ भी करने की आवश्यकता नहीं। कुण्डलिनी जागृत होने पर मनुष्य में सुबुद्धि आती है और उस मनुष्य का सारा व्यक्तित्व एक विशेष प्रकार का हो जाता है। अब यहाँ पर जो साहित्यिक लोग होंगे वे कहेंगे माताजी कोई भ्रामक (विचित्र) कहानियाँ सुना रही हैं। परन्तु आपको सुनकर आश्चर्य होगा। अहमदनगर जिले में सहजयोग के कारण दस हजार लोगों ने शराब छोड़ी है। मैं शराब बन्दी हो जाए वगैरा नहीं बोलती हूँ। मैं कुछ नहीं बोलती। आप जैसे भी हो आप आइए। आकर अपना आत्मारूपी दिया जलाइए। दिया जलने के बाद शरीर में क्या दोष हैं वे आपको दिखाई देंगे। जब दिया नहीं जलेगा तब तक साड़ी में क्या लगा है ये नहीं दिखाई देगा। उसी तरह एक बार दिया जला कि सब कुछ दिखाई देगा। बिल्कुल थोड़ा सा भी जल गया तो भी आपको दिखाई देगा कि अपनी क्या क्या त्रुटियाँ हैं। आप ही अपने गुरु बनिए और अपने आपको अच्छा बनाइए। स्वयं को पवित्र बनाइए। जो लोग पवित्र होते हैं उनके आनन्द की कोई सीमा नहीं। उनके आनन्द का कोई ठिकाना नहीं रहता। किसी ने कहा है, 'जब मस्त हुए फिर क्या बोलें?' अब हम मस्ती में आए हैं तो उस मस्ती की हालत में अब हम क्या बोलें? ऐसी स्थिति हो जाती है। पवित्रता आनन्दमयी है और केवल आनन्दमयी ही नहीं, पूरे व्यक्तित्व को सुगंधमय कर देती है। ऐसा मनुष्य कहीं भी खड़ा होगा तो लोग कहेंगे, 'हे भाई, इसमें कुछ तो भी कुछ विशेष बात है इस मनुष्य में।' जिन्हें विशेष नहीं बनना है उनके लिए सहजयोग नहीं है। जिन्हें विशेष बनना है वे बनेंगे। आप विशेष बनने वाले हो ये सर्वविदित है। वह आपको अर्जन करना है, कमाना है। जिन्हें विशेष बनना है, उन प्रापंचिक लोगों के लिए, घर-गृहस्थी में रहने वाले लोगों के लिए सहजयोग है। जिन्हें कुछ बनना नहीं, जो समझते हैं हम बिल्कुल ठीक हैं, हमें कुछ नहीं चाहिए माताजी, तो भाई ठीक है, आपको हमारा नमस्कार। आप पधारिए। आप पर हम जबरदस्ती नहीं कर सकते। अगर आपको पूर्ण स्वतन्त्रता की रक्षा करनी है। अगर आपको नर्क में जाना है तो बेशक जाइए, और अगर स्वर्ग में आना है तो आइए। हम आप पर कोई जोर जबरदस्ती नहीं कर सकते।

सर्वप्रथम अपने प्रपंच में सुख का कारण बच्चा होता है। गर्भारम्भ से ही घर में आनन्द शुरू हो जाता है। माता

के कष्टों की समाप्ति के पश्चात बच्चे का अत्यन्त उल्लास के बीच जन्म होता है। आजकल मैंने देखा है जो लोग पार हैं उनके जो बच्चे होते हैं, वे जन्म से ही पार होते हैं, चाहे वे लोग कहीं भी रहें। कितने ही बड़े-बड़े आत्मपिंडों को जन्म लेना है। सबको मैं देख रही हूँ। वे कह रहे हैं, 'ऐसा कौन है जो हमारी आत्मा को सुचारू रखेगा?' ऐसे-वैसे लोगों के यहाँ साधु-सन्त नहीं जन्म लेते। ऐसे बड़े-बड़े आत्मपिंड आज जन्म लेने वाले हैं और उनके लिए ऐसे लोगों की जरूरत है जिनके प्रपंच सचमुच ही प्रकाशित हैं। और ऐसे प्रकाशित प्रपंच निर्माण करने के लिए आप सहजयोग अपनाकर अपनी कुण्डलिनी जागृत करवा लीजिए।

वह होने के बाद दूसरे चक्र से जिसे हम 'स्वाधिष्ठान चक्र' कहते हैं उससे प्रपंच में बहुत से लाभ होते हैं। स्वाधिष्ठान चक्र का पहला काम है, आपकी गुरु-शक्ति को प्रबल बनाना। बहुत से घरों में मैंने देखा है, पिता की कोई इज्जत नहीं, माँ की कोई इज्जत नहीं। छोटे-छोटे १५-१६ साल के बच्चे ही सब कुछ है। आजकल बाज़ार में मैं देखती हूँ, हमारे जैसे वयस्क लोगों के लिए साड़ी खरीदना एक समस्या है। सभी साड़ियाँ युवा लड़कियों के लिए ही हैं। बड़े-बूढ़े लोगों के लिए साड़ियाँ बनाने का आजकल रिवाज ही नहीं रहा। पहले जमाने में बूढ़े लोगों के पास पैसा रहता था, उनके लिए सब कुछ ठीक-ठाक रहता था। अब बूढ़े लोगों को कोई पूछता नहीं। उनके लिए शादीब्याह में एकाध साड़ी खरीदना भी मुश्किल हो गया है। जिस समय ये गुरु शक्ति आपमें जागृत होती है तब ये जो बूढ़ापन, वृद्धत्व आता है, उसमें बुजुर्ग आदमी को लें। अपने पिता भी कभी-कभी बिल्कुल मूर्खों की तरह बर्ताव करते हैं। माँ महामूर्खों की तरह बर्ताव करती है। बाहर से जो लोग आते हैं उनके सामने किस तरह रहना है उसे नहीं मालूम। चिल्लाती रहती है, सारा ध्यान उसका चाभियों पर, नहीं तो जात-पात के लड़ाई-झगड़ों पर रहता है। कोकणस्थ की शादी कोकणस्थ से ही होनी चाहिए, देशस्थों की देशस्थों से। ऐसा नहीं हुआ तो सास लड़ती है। ये जो बुढ़े लोगों की अजीब बातें हैं, ये तब खत्म हो जाती हैं और उसके स्थान पर उस बूढ़ेपन में एक तरह की 'तेजस्विता' आ जाती है। वह व्यक्ति अपने सम्मान के साथ खड़ा रहता है। आपको लगेगा 'अरे बाप रे! हमारे पिताजी ये क्या हो गए?' पहले जमाने के जो दादोजी कोंडदेव (शिवाजी के जमाने के लोग) वगैरा लोग थे, क्या वही यहाँ खड़े हो गए?' और तुरन्त उनके सामने हम विनम्र हो जाते हैं।

तो इस युवा पीढ़ी में जो खलबली मची हुई है। बात-बात पर तलाक, पत्नी के साथ लड़ाई, माँ-बाप से नहीं बनती, घर में रह नहीं सकते, घर से बाहर भाग जाना, छोटी-छोटी बातों पर लड़ाई-झगड़े, ये सब हो रहा है। काम-धंधा नहीं, पैसे नहीं, सभी बुरी आदतें, सब तरफ से आजकल की युवा पीढ़ी एक बड़े संक्रमण काल की तरफ बढ़ रही है। उनकी पृष्ठभूमि (background) बहुत महान है। पर मैं कहती हूँ महाराष्ट्र की पृष्ठभूमि तो बहुत ही महान है। पर वह सब भूलकर भी पढ़ेंगे नहीं, सुनेंगे नहीं। अब संगीत का अपने महाराष्ट्र में कितना ज्ञान है? साधु-सन्तों का कितना साहित्य है अपनी भाषा में। पर वह सब किताबें कौन पढ़ता है? गन्दी किताबें सड़क पर खरीद कर पढ़ना। कुछ अत्यन्त नकली, superficial (जो गहराई में नहीं जाते, बस ऊपर ऊपर उतरते रहते हैं) इस तरह की युवा पीढ़ी बनती जा रही है। इस युवा पीढ़ी को अगर इसी तरह रखा तो ये इसी हवा में खो जाएगी। किसी काम की नहीं रहेगी। मुझसे पूछिए आप, मैं अमेरिका गई थी तो ६५% पुरुष बेकार है। वहाँ के जो लोग हैं उन्हें एक डर है। वहाँ 'एडस' नाम की कोई बीमारी है। उससे सभी युवा लोग मर रहे हैं और उन्हें समझ में नहीं आ रहा कि इससे

कैसे छुटकारा मिले? उसका कारण है, 'ये करने में क्या हर्ज है? इसमें क्या बुरा है? हो गए होंगे श्री रामदास स्वामी, हमें उनसे क्या मतलब? वह सब बातें रखिए अपने पास। हम अब मॉडर्न बन रहे हैं।' बड़े आए मॉडर्न बनने वाले! वे (अमेरिकन) मॉडर्न कहाँ गए हैं। वह देखिए एक बार उस देशों में जाकर। वहाँ के मॉडर्न लोगों की क्या स्थिति है ये जरा जाकर देखिए। यहाँ के लेखकगण यहीं बैठकर वहाँ के वर्णन लिखते रहते हैं। वहाँ जाकर देखिए। वहाँ के वयस्क लोग रात दिन एक ही बात सोचते हैं, हम किस तरह आत्महत्या करें? एक ही विचार है उनका, आत्महत्या। यही एक रास्ता है उनके पास। तो हवा में खत्म होने वाले जो ये लोग हैं उनकी तरह आपको मॉडर्न होना है तो आपको हमारा नमस्कार! परन्तु आप को अपनी शक्ति में खड़े रहना है और कोई विशेष बनना है, तो आप जो चले जा रहे हैं सो रुकना पड़ेगा। जरा शान्त होकर सोचिए ये (विदेशी) जो सारे दौड़ रहे हैं, जो अन्धाधुन्द दौड़ (rat race) चल रही है उसमें भी क्या भाग रहा हूँ? एक मिनट शान्त होकर सोचना चाहिए हमारी भारतीय विरासत क्या है? सम्पत्ति के बटवारे में यदि एक कतरन (छोटा टुकड़ा) कम-ज्यादा मिली तो कोर्ट में लड़ने जाते हैं! परन्तु अपने इस देश की बड़ी परम्परा है। उस तरफ किसी का ध्यान नहीं। वह खत्म होने जा रही है। उसका हमने कितना लाभ उठाया है? इसका ज्ञान सहजयोग में आने पर वयस्क लोगों को होता है। क्योंकि तब उन्हें मालूम होता है कि हम पहले जो थे उससे कितने ऊँचे उठ गए हैं। मेरे बचपन में मेरे पिताजी ने मुझसे कहा था सर्वप्रथम इस युवा वर्ग की जागृति होनी चाहिए। दसवीं मंजिल (चेतना के स्तर) पर बैठे साधु-सन्त नहीं समझ पाते कि साधारण लोगों को, जो अभी पहली मंजिल पर भी नहीं पहुँचे, उनकी चेतना की क्या अवस्था है। ये (साधारण लोग) ताल-मजीरे अवश्य बजाते हैं, किन्तु उन गीतों व भजनों के पीछे क्या भाव है यह वे नहीं समझते। जब वे पहली मंजिल (आत्मसाक्षात्कार) पर पहुँचेंगे तब उन्हें पता चलेगा कि उससे ऊपर और भी मंजिलें हैं।

तो इस सर्वसाधारण मानवी चेतना के परे एक बहुत बड़ी चेतना है। उसे 'ऋतंभरा शक्ति' कहते हैं। वह आपको सहज में प्राप्त होती है। वह प्राप्त होने के बाद आपको अपने जीवन का दर्शन होगा। हम क्या हैं, कितने महान हैं और हम ये जो अपने जीवन के साथ खिलवाड़ कर रहे हैं, ये क्या हमें शोभा देता है? कितनी आपके पास सम्पदा है आपने अपनी क्या इज्जत रखी? आपको अपने बारे में कुछ पता नहीं है। ये आप समझने की कोशिश कीजिए और सहजयोग में अपनी जागृति कराइए। इसी तरह आजकल की युवा पीढ़ी है। ये भी परमात्मा के साम्राज्य में सहज में आ सकती है। इस युवा-पीढ़ी को पार कराना बहुत आसान काम है। सारे भोलेपन में गलत काम करते हैं। इनका सब भोलापन ही है। एक लड़का सिगरेट पीता है तो मैं भी पिऊँ, बस! किसी ने कुछ विशेष तरह के कपड़े पहने तो मैं भी पहनूँगा, इतना ही! सब कुछ भोलापन! परन्तु कभी-कभी इस भोलेपन से ही अनर्थ हो सकता है। परन्तु यही युवा पीढ़ी आज कहाँ से कहाँ पहुँच सकती है। आज अपने देश में किस बात की कमी है? कोई कहेगा खाने की है। परन्तु मुझे तो ऐसा कुछ दिखाई नहीं देता। मुझे लगता है हम ज्यादा ही खाते हैं और दूसरों को भी देते हैं। मैं जब भी यहाँ आती हूँ तो सबको हाथ जोड़कर बोलती रहती हूँ, अब खाना बस करिए मुझे अब नहीं चाहिए। हर-एक मनुष्य वहाँ कहता है हिन्दुस्तान में खाने की कुछ कमी नहीं दिखाई देती, क्योंकि इतना खिलाते हैं, आग्रह कर करके। लगता है खाना ही न खाएं। तो अपने यहाँ कमी किस बात की है? लोग भी बहुत से वाद-विवाद चर्चा

करने में नंबर एक हैं। वे अगर यहाँ खड़े होंगे तो मुझसे भी जबरदस्त भाषण देंगे, सभी बातों में। बहुत होशियार हैं हम लोग। कुछ ज्यादा ही होशियार! सब कुछ है हमारे पास, सोना-चांदी, सब कुछ। कमी किस बात की है? एक ही कमी है कि हमें ये ज्ञान नहीं कि हम कौन हैं? मैं कौन हूँ? इसका अभी तक ज्ञान नहीं है। जिस समय ये घटित होगा तब पूरा शरीर पुलकित हो उठेगा और आपके शरीर से प्रेम अर्थात् चैतन्य की लहरें बहने लगेंगी। केवल ये घटना आप में घटित होनी चाहिए। इसकी कोई गारंटी नहीं दे सकता। होगा तो होगा, नहीं तो नहीं भी। आज नहीं तो कल घटित होगा।

इस प्रपंच में आपकी आर्थिक समस्याएं हैं। महाराष्ट्र में देखो तो 'श्री माताजी, गरीबों को आप से क्या लाभ होगा?' आप क्या हैं, गरीब हैं या अमीर, या मध्यम? फिर आपको क्या लाभ चाहिए? आप चाहे मध्यम हो, अमीर हो, रईस हो, चाहे गरीब, किसी को भी संतोष नहीं। रेडियो है तो वी.डी.ओ. चाहिए। वी.डी.ओ. है तो एयरकंडीशनर चाहिए। और उसके बाद जहाज चाहिए। और आगे क्या, वह परमात्मा ही जाने! अर्थशास्त्र का एक सर्वसाधारण नियम है। इच्छाएं सामान्यरूप से कभी भी पूरी नहीं होती। आपकी एक इच्छा हुई तो वह पूरी होगी। परन्तु साधारणतया ऐसा होता नहीं। आज एक हुई, कल दूसरी, उसके बाद तीसरी। एक बात स्पष्ट है जो हमने इच्छा की वह शुद्ध इच्छा नहीं थी। अगर वह शुद्ध इच्छा होती तो वह पूरी होने के बाद हमें पूर्ण समाधान होता। परन्तु ऐसा है नहीं। मतलब आपकी इच्छा शुद्ध नहीं थी। अशुद्ध इच्छा में रहे। इसलिए एक के बाद दूसरी, तीसरी, चौथी इस चक्कर में आप घूमते रहे। अब शुद्ध इच्छा साक्षात् कुण्डलिनी है। क्योंकि वह परमात्मा की इच्छा है। ये जागृत होते ही जो आप इच्छा करोगे...जो जे वांछिल, तो ते लाहो (जो जिसकी इच्छा है वह उसे प्राप्त होगा।) इतना कि आप कहेंगे अब मुझे कुछ नहीं चाहिए। आपकी जो इच्छाएं हैं वे पूरी होती हैं, परन्तु वे इच्छाएं जड़ वस्तुओं की नहीं होती। उनमें एक तरह की प्रगल्भता, उदात्तता होती है। और आपकी जो छोटी-छोटी बातें हैं वह कृष्ण के कथनानुसार 'योगक्षेमं वहाम्यहम्' जब आपका योग घटित होगा तो क्षेम होगा ही। परन्तु पहले योग कहा है, 'क्षेमयोग' नहीं कहा है। 'योग क्षेम वहाम्यहम्' पहले योग घटित होना जरूरी है। सुदामा को पहले कृष्ण को जाकर मिलना पड़ा तब उसकी सुदामा नगरी सोने की बनी। आपका कहना है हम यहीं बैठे रहेंगे और हाथ में सब कुछ आ जाए। क्यों? परमात्मा पर आप इतना अधिकार क्यों जताते हैं। किसलिए? चार पैसों के फूल लिए और परमात्मा को दे आए। इसलिए? उल्टे इसमें आपकी बड़ी गलती है। बहुत से लोग मैंने देखे हैं जो शिवभक्त हैं। वे 'शिव-शिव' करते रहते हैं और उन्हें हार्ट अटैक होता है। शिव आप के हृदय में बैठे हैं। फिर ऐसा क्यों? उन्हें हार्ट अटैक क्यों हुआ? क्योंकि शिव नाराज हो गये। आप किसी मनुष्य को ऐसे बुलाते रहें बार-बार, तो उसे भी लगेगा ये आदमी मुझे क्यों परेशान कर रहा है। कल आप राजीव गांधी के घर जाकर 'राजीव, राजीव' ऐसे कहते रहे तो लोग आपको कैद कर लेंगे। यह हुआ है। और इससे आपको न परमात्मा की प्राप्ति हो रही है और न ही प्रपंच की। ऐसी स्थिति है। इसलिए 'मध्यमार्ग' में आना जरूरी है। और मध्यमार्ग को 'सुषुम्ना नाड़ी का मार्ग' कहते हैं। वहाँ से जब कुण्डलिनी का जागरण होता है तब मनुष्य बीचों-बीच (मध्य में) आकर समाधानी होता है। बिल्कुल समाधानी बन जाता है।

आजकल संतोषी देवी का व्रत चला है। संतोषी नाम की कोई देवी है ही नहीं। सिनेमा वालों ने यह निकाली

तो लगे सब व्रत रखने लगे। जो स्वयं संतोष का स्रोत है उसे क्या कहेंगे वह संतोषी है। और इसी तरह कुछ गलत-सलत बनाते रहते हैं। व्रत रखना, आज खट्टा नहीं खाना, ये करना, वह नहीं करना। कुछ तमाशे करते रहना और फिर परमात्मा को दोष देना, हम इतना परमात्मा की सेवा करते हैं फिर भी हम बीमार हैं। उसके बारे में कुछ दिमाग से सोचना चाहिए।

परमात्मा के जो नियम हैं उनका विज्ञान है। वह पहले आप सीख लीजिए। वह सीखे बगैर गलत-सलत करते हो। फिर कुछ बिगड़ गया तो उसे क्यों दोष देते हो? परमात्मा है या नहीं, यही सिद्ध करने के लिए हम आए हैं। बिल्कुल सिद्ध करने के लिए। आपे हाथों से चैतन्य बहेगा। आपके हाथों की उंगलियों पर परमात्मा मिलने वाले हैं। परन्तु उसके लिए आपकी तैयारी है? बुद्धि ज्यादा चलती है। श्री माताजी क्या कह रही हैं? जरा दिमाग ठंडा कीजिए, फिर होगा। आपकी समस्याएं आपकी बुद्धि से हल होने वाली नहीं हैं। आपकी राजकीय समस्याएं हल नहीं होने वाली, न सामाजिक और प्रपंच की तो बिल्कुल ही नहीं। राजकीय प्रश्न ये है कि हम पूँजीपति (capitalist) हैं। उसी के लिए लड़ रहे हैं। क्या वे लोग सुखी है? स्वतन्त्रता भी सम्भाली जाती है उनसे? दूसरे कहते हैं हम कम्युनिस्ट (साम्यवादी) हैं। किन्तु सच्चे कपिटलिस्ट (पूँजीपति) हम हैं क्योंकि हमारे पास शक्ति (की पूँजी) है। ये सब ऊपरी बातें हैं। इसमें आप लोग मत उलझिए। आप अपने आप में (अपने भीतर) परमात्मा का साम्राज्य लाइए और उसके नागरिक बनिजिए। फिर देखिए आप क्या बनते हैं। उसके लिए प्रपंच छोड़ने की जरूरत नहीं है। पैसे देने की जरूरत नहीं है। इसमें क्या पैसे देने? ये तो जीवन प्रक्रिया है आपमें। किसी पेड़ को आपने पैसे दिए तो क्या वह आपको फूल देता है? उसे क्या मालूम पैसा क्या चीज़ है? उसी तरह परमात्मा है। उन्हें पैसे वगैरा नहीं मालूम। किसी बाबाजी को ले आते हैं और उसे कहते हैं, ये लो पैसे। गाँव में हमारे विषय में कहा 'माताजी पैसे नहीं लेती।' तो कहते हैं अच्छा १० पैसे नहीं तो २५ ले लीजिए। परन्तु पैसे किस चीज़ के दे रहे हो? ये (आत्मसाक्षात्कार) तो आप ही का है। इसे क्या खुद खरीदोगे? प्रेम के द्वारा सब कुछ काम होता है। वह प्रेम प्राप्त करना होगा, जो आजकल प्रपंच में नहीं है। और जो प्रेम नजर आता है वह गलत तरीके का है। किसी पेड़ को आपने देखा होगा। उसका रस ऊपर आता रहता है और जिस जिस भाग को चाहिए उसे देते देते वह अपनी जगह तक जाता है। वह किसी फूल पर या पत्ते पर नहीं अटकता। अटक गया तो बस वह पत्ता भी खत्म और वह पेड़ भी खत्म और फूल भी खत्म। उसी तरह हम लोगों का है। हमारा प्रेम माने 'मेरा बेटा! वह तो दुनिया का नवाब शाह हो गया! मेरी बेटी, मेरा काम', 'मेरा-मेरा' चलता रहता है। वह क्या आपका है? लेकिन ये कह सुनकर नहीं होने वाला। कितना भी कह छोड़िए, 'मेरा-मेरा' नहीं छूटने वाला। उसे छुड़वाने के लिये आप की कुण्डलिनी उठनी चाहिए। वह उठने के बाद और पार होने के बाद 'तुम्हारा-तुम्हारा' की शुरुआत होती है। कबीर ने कहा है जब बकरी जीवित होती है तब बार-बार 'मी-मी' (मैं-मैं) करती है। 'मैं-मैं-मैं' करती है। लेकिन वह मरने के बाद उसकी आँत निकाल कर उसका तार खींचकर धुंदके में बाँधी जाती है तो उसमें से आवाज आती है, 'तूही-तूही-तूही'। उसी तरह मनुष्य का है। एक बार जब आपकी कुण्डलिनी जागृत होती है तब लगता है सब कुछ 'तुम्हारा' है। मनुष्य 'अकर्म' में उतरता है। फिर ये बच्चे, सगे-सोयरे सभी तुम्हारे! लोगों को आश्चर्य होता है, ये सब कैसे होता है?

इस बम्बई शहर में इतने लोगों की प्रापंचिक स्थिति में सुधार आया है कि आपको आश्चर्य होगा। परन्तु हम उस तरफ देखते ही नहीं। हमें विश्वास ही नहीं है। नहीं करते तो मत करिए। पता नहीं आपका अपने स्वयं पर भी भरोसा है या नहीं, परमात्मा ही जाने। अब ये व्यर्थ वर्तमान पत्र (समाचार पत्र) वादिता छोड़कर सचमुच की वर्तमान स्थिति में क्या हो रहा है ये देखना चाहिए। श्रीकृष्ण आए, कुछ एक परम्परा लेकर आए और उन्होंने कृषि का कार्य किया। एक बीज बोया। आज वह सम्पदा आपको इस स्थिति तक लाई है। आप फूलों से फल बनने वाले हो। वह आपको प्राप्त कर लेना चाहिए। अगर इस बार आप चूक गए तो समझ लीजिए हमेशा के लिए चूक गए। आपकी सारी प्रापंचिक समस्याएं खत्म होकर आप परमात्मा के प्रपंच में आते हैं। उनके प्रपंच में आए बगैर आपको सुख नहीं मिलने वाला। सारे दुनिया भर के दुःख परमात्मा के चरणों में आने से खत्म होते हैं, ऐसा कहते हैं। परन्तु इसका मतलब ये नहीं कि आप जाकर विठ्ठल (परमात्मा) के चरणों में सर फोड़ लें। श्री विठ्ठल को अपने आप में जागृत करना है। और उसे कैसे जगाना है? उसके लिए कुछ करने की जरूरत नहीं है। वह साक्षात् आप में है। केवल कुण्डलिनी का जागरण होने के बाद, जिस तरह दिया जलाया जाता है, उसी तरह आपमें वह जलता है। जिस घर में परमात्मा का दिया जलता रहेगा वहाँ दुःख-दर्द कहाँ? गरीबी और परेशानियाँ कहाँ? वहाँ तो सुख का संसार होना चाहिए। और इसलिए हम गाँव-गाँव सब जगह घूमते हैं। आपको मेरी नम्र विनती है कि ये जो आप में शक्ति है वह जागृत करवा लीजिए और सारे संसार के प्रपंच का उद्धार कीजिए। मैं आपको हाथ जोड़कर विनती करती हूँ।